

UNIVERZA LJUBLJANA
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJO

KAROLINA ZGAGA

**Podoba ženske v južnoafriški družbi in režimu pri Doris
Lessing**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA LJUBLJANA
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU

KAROLINA ZGAGA

**Podoba ženske v južnoafriški družbi in režimu pri Doris
Lessing**

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Vanesa Matajč

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Primerjalna književnost in
literarna teorija

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

Za pomoč pri izdelavi diplomske naloge bi se rada zahvalila svoji mentorici, prof. dr. Vanesi Matajc, ki mi je bila vedno na voljo in mi je skozi celoten proces svetovala.

Hvaležna sem tudi svoji družini, ki mi stoji ob strani in nikoli ne pozabi verjeti vame. Nazadnje bi se rada spomnila še na svoje prijatelje za vso tehnično pomoč in svojevrstno podporo, ki me je spodbujala k pisanju.

Izvleček

Podoba ženske v južnoafriški družbi in režimu pri Doris Lessing

Diplomska naloga se ukvarja s primerjavo temnopolte in belopolte ženske v Južni Afriki, kot se podoba ženske kaže v romanih *Trava poje* (1950), *Zlata beležnica* (1962) in *Otroci nasilja* (1952–1969) avtorice Doris Lessing. Dela prikazujejo odmik od stereotipne ženstvene ženske v podobi afriških žensk. Namesto tega so v romanih prikazane moderne in nevrotične belopolte ženske, ki morajo same sebe šele odkrivati in se sprejeti. Do takrat se tudi ne morejo poistovetiti z vlogo matere in žene, prav tako pa jih ne more izpopolniti družbena angažiranost. V delih je najmočnejše poudarjena prav izgubljenost žensk, ki zanikajo svojo biološkopolno telesnost in ženstvenost kot družbenopolno podobo, ki se povezuje z ženskim telesom. Poleg tega je prikazano tudi dožemanje Drugega, saj se vse tri glavne osebe srečajo z zavračanjem temnopolnih. Protagonistki romanov *Zlata beležnica* in *Otroci nasilja* rasizmu nasprotujeta, kar je tudi stališče pisateljice, za katero se zdi, da s številnimi avtobiografskimi motivi v osebah upodobi tudi del sebe.

Ključne besede: Doris Lessing, ženska, patriarhat, postkolonializem, Južna Afrika, avtobiografskost

Abstract

Image of a female in society and regime of Southern Africa in Doris Lessing's works

The thesis engages in comparison of a native and white female in Southern Africa, as shown in the novels *The Grass Is Singing* (1950), *The Golden Notebook* (1962), and *Children of Violence* (1952–1969) by author Doris Lessing. The works show a deviation from a stereotypical feminine female in the image of African females. Instead, they present us with modern and neurotic white females that are yet to discover and accept themselves. Until then, they cannot identify themselves with the role of a mother and wife, nor be fulfilled by social involvement. The works emphasise the feeling of being lost that these women, who deny their sexual physicality and femininity (the gender image which is associated with physicality), know so well. All three individuals meet the issue of rejecting Native Africans, which represents the cognition of the Other. *The Golden Notebook* and *Children of Violence* protagonists oppose racism which shows the standpoint of the author, who often seems to portray a part of herself through autobiographic motives in the characters.

Key words: Doris Lessing, woman, patriarchy, postcolonialism, South Africa, autobiographic

Kazalo vsebine

1 UVOD	7
2 AFRIKA SKOZI LETA	8
2.1 Ženske, moški in patriarhizem	9
2.2 Komunizem v Južni Afriki	11
2.3 Afriške pisateljice in afriške junakinje	13
2.4 Podoba belke v Afriki	16
2.5 Postkolonializem in Doris Lessing	18
3 PATRIARHAT, ŽENSKE IN AFRIKA PRI DORIS LESSING	19
3.1 Materinstvo	19
3.1.1 Otrok kot zaveznik	21
3.1.2 Nezaželena nosečnost	22
3.2 Partnerstvo	24
3.2.1 Moški ideal	25
3.2.2 Svobodne ženske	27
3.3 Družbena vloga	28
3.4 Podoba telesa	30
3.4.1 Belka v Afriki	30
3.4.2 Zavračanje telesa in ženskosti	34
4 AVTOBIOGRAFSKOST IN AUTREBIOGRAFIJA	40
5 SKLEP	43
6 POVZETEK	45
7 LITERATURA IN VIRI	46
8 SEZNAM PRILOG	50

1 UVOD

V svoji diplomski nalogi se bom ukvarjala s podobo ženske v delih *Trava poje*, *Zlata beležnica* in *Otroci nasilja* pisateljice Doris Lessing. Vlogo in položaj belopoltih glavnih junakinj bom primerjala s temnopoltimi ženskami v Južni Afriki, kjer se romani tudi (v določeni meri) dogajajo. Zato bom sprva prikazala položaj Afrike v preteklosti, pri tem pa se bom osredotočila na položaj ženske v patriarhalnem sistemu, vlogo komunizma v t. i. Tretjem svetu in aktivnost žensk pri komunistični partiji. Čeprav je afriški kontinent kulturno, družbeno, geografsko itd. zelo raznolik, je zahodni kolonialni pogled zabrisoval to raznolikost in jo posploševal v enotne podobe. To bo posredno razvidno tudi iz prikaza upodabljanj afriških junakinj v literaturi, pri čemer bom nakazala na pozen sprejem afriških pisateljic, omenila pa bom tudi pogled drugih avtoric na Afriko. Zatem bom prikazala podobo belke v Afriki, pri čemer bom primerjala temnopolto in belopolto telo ter njuno vlogo v družbi. Prvi del bom zaključila z omembo postkolonialističnega pogleda na Afriko v literaturi, nato pa ta pogled prikazala preko treh romanov Doris Lessing.

Ženske pri Lessingovi bom obravnavala skozi vlogo materinstva, pri tem pa bom poudarila pomembnost materine vzgoje za nadaljnji razvoj ženske. Prikazala bom tudi dva pogleda na otroka, otroka kot zaveznika ali kot nekaj nezaželenega. Nato bom predstavila odnos ženske v partnerstvu, njeno potrebo po »idealnem« moškem ter po drugi strani hrepenenje po svobodi in samostojnosti. Zatem se bom ustavila pri družbeni angažiranosti protagonistk, ki se kaže kot aktivnost pri komunistični partiji, nato pa primerjavo med temnopoltimi in belopoltimi ženskami zaključila s podobo telesa, pri čemer bom pokazala, kako se bela koža v nasprotju s temno kaže v romanih. Opozorila bom tudi na nasprotje med ženstvenostjo, ki se v indigenih skupnostih iz okolja romanov Doris Lessing vzpostavlja s sprejemanjem telesnosti, ter zavračanjem telesa s strani sodobne bele ženske v tem okolju. Nalogo bom zaključila z izpostavitvijo avtobiografskosti v *Zlati beležnici* in *Otrocih nasilja* ter preko teoretične osnove presodila, ali gre pri teh dveh delih za avtobiografiji oziroma autrobiografiji.

2 AFRIKA SKOZI LETA

Čeprav Afrika ni Orient, jo je Zahod dojemal na podobne načine, kot jih razkriva Saidovo razmišljanje o t. i. orientalizmu. Orient, kakor ga predstavlja Said, je »sestavni del evropske materialne civilizacije in kulture«. (12) Na Evropo ga ne veže zgolj geografska širina, temveč tudi dolgotrajna izraba, saj je to prostor, kjer so imele evropske države najstarejše in najbogatejše kolonije, zato z razločevanjem od Zahoda prek jezika, kulture in civilizacije nasploh pogosto nosi vlogo Drugega. Z opisovanjem in proučevanjem Drugega skozi oči Zahoda je prišlo do evropskega gospodovanja nad Orientom, poimenovanim orientalizem, kar pomeni, da je Zahod pridobil oblast nad njim. Pri tem sta bili v ospredju francoska in britanska kolonialna velesila, ki sta obvladovali Indijo in mnoge druge vzhodne dežele do 2. svetovne vojne, nato pa je vlogo vodilne sile prevzela politika ZDA s podobnimi interesi, kakršne sta imeli Francija in Velika Britanija. Večja moč Zahoda nad podrejenim Tretjim svetom se kaže skozi številna besedila, ki jih je Said oklical za orientalistična. V njih se prikazuje evropsko nasproti neevropskega, pri čemer je zahodna identiteta skupaj s svojo kulturo vedno superiorna, na ostale pa gleda rasistično. Na takšno dojemanje sveta opozarjajo dela Doris Lessing, ki ne glede na različne tematike, ki jih vpeljuje v svoje romane, pogosto prikazuje odnos med kolonizatorjem in koloniziranim, na kar je močno vplivalo njeno življenje, saj je kot otrok živela v kolonizirani Rodeziji.¹ V svojih delih *Trava poje*, *Otroci nasilja* in *Zlata beležnica* tako prikaže položaj Južne Afrike v 20. stoletju do začetkov osamosvajanja v 2. svetovni vojni.

Južna Afrika je postala kolonija po prihodu Nizozemcev² leta 1652. Ti so sprva izrabljali dobrine za oskrbo, nato pa uvedli prisilno delo ter zaslužnili domačine. Medtem ko so kmetje in nižji sloji izgubili svobodo, pa so se afriški pomembneži povezali s kolonizatorji – v resnici so navezo z Evropejci vzpostavili prostovoljno in pod lastnimi pogoji, kar jim je prineslo veliko koristi. Na ta način so pridobili evropsko tehnologijo, z njo pa politično moč. Preseljevanje zaslužnjenga temnopoltega prebivalstva v Evropo je imelo pomembne posledice, predvsem demografske, ekonomske in politične. Z izvažanjem odraslih žensk in moških je prebivalstvo začelo stagnirati, ekonomska moč pa upadati, kar je povzročilo oblikovanje novih političnih skupin. Leta 1795 je nizozemsko kolonijo zasedla Velika Britanija ter po dolgotrajnem izkoriščanju črncev leta 1838 ukinila suženjstvo. Kljub ukinitvi so se razlike med kolonizatorji in koloniziranimi poglobile, ko je v drugi polovici 19. stoletja

¹ Kasneje preimenovana v Republiko Zimbabve.

² Nizozemska vzhodnoindijska družba je pod vodstvom Jana van Riebeecka tu ustanovila Kapsko kolonijo.

prišlo do odkritja diamantov in zlata na afriški celini. Podredili so si poceni delovno silo in jo izkoriščali. Na prelomu iz 19. v 20. stoletje je prišlo do vojne med Buri³ in Britanci⁴ za prevlado nad zlatom, vendar so bili Buri poraženi. Moč je ostala v rokah Zahoda tudi po letu 1910, ko je znotraj britanskega imperija nastala Južnoafriška unija, pri čemer so politične in lastniške pravice ohranili belci. S prepovedjo črncem, da bi imeli svoje posesti, so povzročili, da so ti iskali delo pri belcih. Njihova plačila so bila nizka, na spremembo zakonov pa niso mogli vplivati. Situacija se je začela spreminjati šele z nastankom dveh nacionalno-osvoboditvenih gibanj, saj so temnopolti začeli zahtevati lastno oblast. Skozi 20., 30. in 40. leta je Nacionalna partija⁵ pridobilo na moči, na kar je močno vplivala tudi 2. svetovna vojna. Tako je leta 1948 s premočjo⁶ zmagala na volitvah, vendar se je kljub obljubam o enakosti izkazalo, da ravna v prid belcem in še vedno onemogoča temnopolte. Južna Afrika je ostala pod britansko vladavino do leta 1961, ko se je razglasila za republiko. (Worger, Byrnes)

2.1 Ženske, moški in patriarhizem

Neenakost, ki je med kolonizacijo razmejila Zahod od Južne Afrike, je hkrati povečala tudi razpad med ženskami in moškimi v že prej oblikovanih patriarhalnih okoliščinah afriških družb. Čeprav nekatere marksistične študije zagovarjajo tezo, da je imela Afrika pred kolonizacijo idealen komunistični način razporeditve dela v družbi, pa je pri tem zanemarjen vidik ženske v tej družbi. Položaj spolov ni bil enakovreden, v njej so bile namreč ženske obravnavane precej drugače od moških, ki so se okoriščali z njihovim delom, kar kaže na patriarhalnost že pred prihodom kolonizatorjev. Veljalo je pravilo, da imajo pravico do rodovitne zemlje vsi odrasli za preživljanje sebe in svoje družine, v lasti so imeli zemljo in živino ter skrbeli za produkcijo. Pri tem so bile izpuščene ženske, saj te niso imele pravice do posedovanja zemlje, za svoje delo so bile plačane povečini le s hrano. Posedovati namreč niso smele nobene lastnine razen manjših daril. Bile so odvisne od moških, saj so ti s poroko dobili žensko v last in odločali o reprodukciji, s tem pa na ženske vplivali tudi preko svojih otrok. Ti niso mogli dobiti lastnine do očetove smrti, kar je bilo značilno za ljudstvo Ndebele, ali pa jim je oče podelil zemljo šele po poroki, preko katere so moški dobili pravice odraslih. Po navadi so bile poroke dogovorjene, in sicer so bile ženske obljubljene moškimi kot zelo mlade. (Folbre 62–63)

³ Potomci nizozemskih naseljencev, ki so bili v večji meri kmetovalci v Južni Afriki.

⁴ Na stran britanskih kolonizatorjev so se postavili tudi Afričani, saj so verjeli, da se bodo razmere zanje tako izboljšale.

⁵ National Party – partija se je zavzemala za republiko in večje pravice afriške kulture.

⁶ 60 % volilcev so sestavljali belci.

Ker so bili otroci zagotovilo nasledstva, hkrati pa tudi delovna sila, so bile ženske primorane roditi vsaj osem otrok, želja žensk, da ne bi imela otrok, pa ni bila tolerirana. Če je bila ženska neplodna, je moški dobil drugo nevesto, najpogosteje ženino sestro. Če pa neplodna ženska ni imela sestre, se je od nje lahko ločil in dobil povračilo za svoje poročno plačilo. Prav tako je dobil povrnjen del plačila, če sta se ločila, ko so se jima rodili šele trije otroci.⁷ Pravico ločitve je imela tudi ženska, vendar le če se je s tem strinjal njen oče oziroma kateri drugi starejši moški njene družine, ki je moral tudi vrniti plačilo za nevesto, pri tem pa so otroci v skupnem zakonu pripadli možu. Ženske niso imele ekonomskih pravic niti kot vdove, saj je moževo premoženje prešlo na sinove oziroma na njegove najbližje sorodnike. Po smrti moža pa so imele pravico izbrati drugega moža. Dedovati niso smele ničesar, saj so bile same last drugih. Vse življenje so pripadale nekemu moškemu, sprva svoji družini, nato možu.

S kolonizacijo so se odnosi med spoloma razvijali različno, toda v veliki meri so se razlike med njima še poglobile. Belci so z utrditvijo patriarhizma uspeli okrepiti svojo moč. Sprva so uvedli zakon, da se je poroka dovoljena le, če se z njo strinjajo tudi ženske. To je privedlo do veliko ženskih zavrnitev, zato so kolonialisti po zahtevah očetov in možev spremenili zakon. S tem so dosegli kompromis s koloniziranimi, hkrati pa zatrli vedno večjo emancipiranost žensk. Uveljavila se je tudi kazen za varanje zakonca, pri čemer sta bila tako moški kot ženska za svoj zločin kaznovana denarno ali z zaporom in prisilnim delom. Kljub temu je bila kazen drugačna za moške, saj je sistem dovoljeval poligamijo, kar pomeni, da se je moškemu dokazal skok čez plot samo, kadar je imel spolni odnos z ženo drugega moškega.

Na spremembo položaja ženske so vplivali z idejo, da bi si našle službo v mestih, kot del kapitalističnega sistema. Tako so leta 1927 doživeli nesoglasje temnopoltih moških, ki so nasprotovali odhajanju žensk v mesta. Obseg ženskega izseljevanja v mesta se je še povečal v 40. in 50. letih, vendar pa so le redke ženske našle zaposlitev, čeprav z zelo nizko plačo. Kasneje so bile zelo redke ženske,⁸ ki bi delale za plačilo. Nič boljše se ni godilo mlajšim moškim, ki še niso dobili svoje zemlje; ti so delali za zelo nizke plače, ki so jim omogočile zaslužek, s katerim so se lahko kasneje poročili brez očetovega soglasja. Čeprav se je vloga očeta zmanjšala, s tem pa patriarhalni sistem razrahljal, je še vedno vladala patriarhija in oče je lahko upravljal z zaslužkom neporočenih otrok ter odločal, komu bo namenil svojo lastnino. Poleg tega so bili mladi moški odvisni od ruralnega območja, saj je bilo njihovo

⁷ Če je za ženo plačal šest glav živine, mu je bil tast primoran vrniti tri glave.

⁸ Leta 1969 jih je bilo zaposlenih le 5,6 %.

plačilo nizko, služba pa nezanesljiva. Večina jih je želela, da bi kot odrasli živeli na kmetiji in tako posedovali zemljo skupaj z ženo in otroki.

Ženske so zaradi revščine delale tudi v gospodinjstvu belk. Bile so neenakopravne, nespoštovane, saj jih mnoge belopolte ženske niso obravnavale kot ljudi. Druge so delale kot nekakšne sužnje, saj v nasprotnem primeru ne bi smele biti na območju za belce več kot 72 ur. Tako so bile primorane delati 15 let na istem območju, 10 let delati za istega delodajalca ali pa so se morale k delu zavezati s pogodbo. Kljub slabim pogojem se je število ženskih delavk med letoma 1973 in 1982 povečalo, da bi lažje preživele družino. Podobno so kot gospodinje služile tudi belke, ki so sicer svoje otroke že zgodaj rasistično vzgojile in jim vzbudile občutek prevlade nad družinskimi sužnjami, predvsem nad svojimi varuškami. Čeprav so bile belke tudi same v podrejenem položaju, je jasno vidno, da so nad temnopoltimi ženskami dominirale. (Cock 205–210)

2.2 Komunizem v Južni Afriki

Odgovor belcev na večjo vključenost temnopoltih v urbano industrijsko družbo in zavzemanje za politične pravice se je pokazal v obliki segregacije in apartheida. Tako se je na začetku 20. stoletja formirala nacionalna politična organizacija temnopoltih, leta 1912 pa je nastal afriški nacionalni kongres (African National Congress – ANC), ki je obveljal za najpomembnejšo črnsko organizacijo, sestavljen pa je bil iz patriarhalnih avtoritet in afriških izobražencev. Z letom 1921 je prišlo do združenja v komunistično partijo, ki se je v Afriki poleg brezrazredne družbe in boljšega položaja delavcev zavzemala tudi za odpravo rasizma. Vladna organizacija je temnopolte omejevala tako, da je lažje delo prihranila za belce, črnskim delavcem pa kratila pravico, da bi se organizirali. Tako so jih lahko izkoriščali pod svojimi pogoji, temnopolti pa se niso mogli upreti in spremeniti pogojev. Prav zaradi tega je v letih po nastanku Južnoafriške unije prišlo do afriškega nacionalizma. Leta 1920 so črnski rudarji začeli stavko, a brez uspeha. Sledil je krvavi upor, ki ga je Smutova vlada sicer zatrla, vendar pa je leta 1934 prišlo do se enega upora afriških nacionalistov.

Po 2. svetovni vojni z zmago Nacionalne partije je rasizem še pridobil na svoji moči. Njihovo načelo je namreč bilo, da bodo ohranili dominantno vlogo belopoltih, to pa so dosegli tako, da so morali temnopolti živeti ločeno od belcev, čeprav so lahko še naprej delali pri njih. Razmere so se še poslabšale z razglasitvijo republike, saj so postali spolni odnosi med osebama dveh različnih »ras« tudi zakonsko prepovedani. Poleg tega so ljudi popisovali glede na tako imenovane rasne skupine, za katere je veljalo, da oseba spada v določeno raso, s

katero jo vežejo biološke značilnosti. Mednje naj bi sodili tudi inteligentnost osebe in njeno obnašanje, značilnosti ene skupine pa ne veljajo za drugo. Pri tem je skupina belopoltnih vsebovala značilnosti, ki so bile odobravane, skupina temnopoltnih pa lastnosti, ki so jih belci prezirali. Črncem je bila kratena tudi volilna pravica. Razmere so se začele počasi izboljševati z organiziranjem različnih kongresov: The Congress Alliance, ki je vključeval tudi ANC, South African Indian Congress, The Coloured People's Congress, The Congress of Democrats⁹ ter The South African Congress of Trade Union. Ta združenja so se borila proti razredni razslojenosti družbe in rasizmu, spodbudila pa so tudi večjo angažiranost žensk.

Čeprav so črнке postale aktivnejše že prej, so bile v ANC sprejete šele leta 1943, podobno pa se je dogajalo tudi belkam, saj se prav tako niso smele vključevati v politiko. Volilno pravico so dobile šele leta 1930. V 50. letih so se ženske, ki se niso mogle vključevati v politiko, pričele sestajati, zbirale so se na primer ženske različnih etničnih skupin in socialnih razredov ter molile. Ženski položaj se je začel spreminjati že konec 20. let, saj se je povečala vloga komunistične partije, za katero je bilo povsod po svetu značilno, da je dovoljevala ženskam, da se enakovredno pridružijo organizaciji. Po kriznih letih v 2. svetovni vojni se je v 40. letih začelo dvigati vedno večje nezadovoljstvo zaradi slabih razmer. Ženske vseh »ras«, ki so vedno pogosteje delale v industriji, so se vpletale v boj, ki so ga proti delodajalcem začeli že moški. Tako je med 40. in 50. leti prišlo do vrha družbenih sprememb za temnopolte ženske, še posebej črnek iz delavskega razreda. Vloga žensk v organizacijah, v katerih so se pridružile moškimi, je bila sprva le stranska, manj pomembna; skrbele so za zbiranje denarja ter oskrbo s hrano in pijačo. Kasneje so se ženske med seboj povezale, predvsem temnopolte ženske, in opozarjale na problem spola. Zahtevale so enake pravice za moške in ženske, ne glede na barvo kože; enake možnosti pri zaposlitvi, enako plačilo za enakovredno delo, enakovredne pravice v povezavi z lastnino, poroko in otroki, s tem pa umik zakonov o neenakovrednosti žensk. Zahtevale so tudi porodniški dopust, varovanje otrok, če mati dela, ter obvezno šolo, ki bo za vse južnoafriške otroke zastonj. Čeprav so se za to zavzemale predvsem afriške ženske, so jih podpirale tudi belke in Indijke. Leta 1956 prišlo do shoda, poimenovanega Women's March, za kar so bile aretirane in kaznovane.

Preko komunistične partije se je spremenila vloga belopoltnih žensk, ki so pogosteje sodelovale v različnih organizacijah skupaj z moškimi. Na njihovo pomembno funkcijo so opozarjali različni pamfleti ob koncu 70. let, ki so zavračali žensko, ki se podreja možu in ima

⁹ The Congress of Democrats je sestavljala belska organizacija.

zgolj materinsko vlogo. Predvidevali so, da mora ženska vzgojiti otroka v kritičnega misleca, ki bo sposoben zavračati tuje ideologije, sodelovati v civilni obrambi, skrbeti za nacionalno varnost s predvidevanjem prevratnega delovanja temnopoltih služabnikov in najpomembneje, ženska se mora naučiti vzdrževati sama, da ne bo v breme možu, ki je poklican za branjenje države. Vse to kaže, da so imele ženske v resnici le stransko vlogo in so bili za glavne spremembe še vedno odgovorni moški, ki so opozarjali na večvrednost bele barve kože. Zato so nekatere ženske prestopile k liberalnejšim organizacijam. V gibanjih za državljanske pravice, kamor se je vključevalo več belk kot belcev, so se srečevale z ženskami, ki niso bile zgolj belke srednjega razreda. Navdihovalo jih je, da te ženske v gibanju niso bile zasmehovane, zato so začele zahtevati enakovredno razporeditev aktivnosti v gibanjih. Tako je nastal dokument »Women in the Movement«, ki je opozarjal, da se morajo ženske ukvarjati z administracijo in organizacijo, kar ne ustreza »njihovi osebni kompetentnosti, temveč spolni delitvi vlog«. (Arruzza 55) Temu dokumentu moški niso bili naklonjeni, saj so trdili, da je v ospredju boj proti rasizmu in apartheidu, žensko vprašanje pa so postavljali v ozadje. Na to je opozarjala le Komunistična partija Južne Afrike,¹⁰ kjer so se pojavile tudi ženske vodje s feminističnim načelom. Čeprav so se še vedno soočale z moškim šovinizmom, so z izkušnjami, ki so jih pridobile, leta 1954 ustanovile nerasistično skupnost Federation of South African Women, ki so se ji pridružile številne druge ženske organizacije in posameznice, s tem pa so pomembno vplivale na položaj ženske v Afriki. (Strobel 67)

2.3 Afriške pisateljice in afriške junakinje

Položaj ženske v družbi se je kazal tudi v literaturi, in sicer skozi pripovedi pisateljev, še bolj pa z vzponom afriških pisateljic. Ko so afriški pisatelji iz različnih okolij kolonizirane celine skušali prikazati »resnično Afriko in življenje na tej celini z očmi domačinov« (Stepan 311), so pogosto izpuščali realistične opise vloge žensk. Na to so se odzvale afriške posameznice, ki so bile dovolj ozaveščene, ter pričele s pisanjem knjig, da bi pričale o usodi žensk. Tako so se temnopolti pisatelji zavzemali za realistične prikaze afriške zgodovine z vdorom kolonizatorjev, ki je povzročil veliko škode, pisateljice pa so predstavljale ženski položaj. Kazale so se kot nekakšne feministke, saj so s prikazovanjem odnosa med spoloma opozarjale na patriarhalnost sistema. Zavzemale so se za družbeno preobrazbo, pri kateri bi bili ženske in moški povezani.

¹⁰ Communist Party of South Africa – delovala je od leta 1920, ko je nasprotovala segregaciji, leta 1950 pa je postala prepovedana, zato je z delom nadaljevala ilegalno.

V svojih delih so pisale o ženski razklanosti med željami in strogimi zakoni afriških okolij, ki so jih omejevali. Na tak način so kritizirale dominacijo moške družbe, ki nad ženskami prevladuje že iz zgodnje preteklosti. Tako so nasprotovale mnogim avtorjem, ki so preteklost in življenje pred kolonizacijo povečevali. Poleg tega so opozarjale tudi na težave po kolonizaciji, v kateri je bil položaj žensk dvojno problematičen, saj so v evropski prevladi bivale kot temnopolte, kolonizirane ženske. Nekatere ženske so se bolj kot na kolonizacijo osredotočale na samo podrejenost v družbi, v kateri vlada moški, ter v želji, da bi se njihov položaj spremenil, zanemarjale vplive širše družbe. Druge so prikazovale spremembe, ki so jih ženske doživele s svojim udejstvovanjem, s čimer so pridobile večjo samostojnost, vendar pa sta jih družba in religija še vedno omejevali.

V poznih 60. letih 20. stoletja so bila objavljena prva dela afriških pisateljic, ki so pisale v francoščini gledališke igre, romane, poezijo in eseje. Ukvarjale so se s težavami, s katerimi se soočajo ženske v patriarhalnem okolju: omejenimi možnostmi šolanja, zgodnjimi porokami in dotami, žensko odvisnostjo od moškega ter slabim položajem vdove, ki izgubi svojega moža. Z vsem tem so bile ženske pogosto obremenjene in onemogočene. Josephine Karma Bongo v gledališki igri *Obali*, ki je bila uprizorjena leta 1974, prikazuje mlado dekle, ki se ne želi poročiti s starejšim moškim, ki so ji ga zbrali starši, da bi se povezali z drugo družino. O zakonski zvezi piše tudi Mariama Bâ v romanu *Tako dolgo, dolgo pismo* (*Une si longue lettre*) iz leta 1979, saj izpostavlja poligamijo, pri tem pa opozarja tudi na probleme urbanizacije v Afriki. Moderniziranje Tretjega sveta je opazno tudi v avtobiografiji Aoue Keita *Femme d'Afrique* (1975), saj govori o ženski, ki je po poklicu babica, nato pa postane politična aktivistka za demokracijo. V poeziji so avtorice nasprotovale stereotipnim prikazom ženske, ki so jih utrjevali starejši moški pisci.¹¹ K pisanju in govorjenju o zatiranju je leta 1978 spodbudila senegalska pisateljica Awa Thiam v eseju *La Parole aux négresses*, v katerem je prek intervjujev Afričank izpostavila trpljenje žensk, do katerega privedejo med drugim dogovorjene poroke, genitalno pohabljanje, poligamija in beljenje kože. Vendar pa so se v svojih delih poleg problematike žensk ukvarjale tudi s temami širše družbe, pokazale so, da je potrebna svobodna in samostojna država, ki ne bo več odvisna od zahtev tujih kultur. Tako je Werewere Liking v igri *La Puissance de Um* (1979) spodbujala k preporodu umetnosti v vsej njeni unikatnosti, ki bi omogočila razvoj afriške kulture.

¹¹ Frankofonski pisatelj Leopold Sedar Senghor jih v znani pesmi *Črna žena* opisuje kot gazele iz raja (»Gazelle limbed in Paradise«), po drugi strani pa so ženske opisane tudi kot sužnje, ki živijo v peklju.

V 80. letih so avtorice čutile potrebo po poglobitvi tem, ki so jih načele v prejšnjih desetletjih. V delu *La Révolte d'Affiba* pisateljica Ivorian Regina Yaou prikaže zgodbo mlade ženske, ki ji sorodniki po smrti moža poberejo vse premoženje. V delu *L'Oiseau en cage* pisateljice Delphine Zanga Tsogo je prikazana tudi vloga matere, ki hčerki ne more biti v podporo, saj se je najstnica prisiljena prenehati študirati in se poročiti z neznancem, ki ga ne ljubi, mati pa jo seznanja s pravili družbe: ženska mora ubogati očeta, ker je njegova lastnina, in si zato nima pravice ničesar želeti. Ntyugwetondo Angèle Rawiri pa v romanu *Fureurs et cris de femmes* predstavi sodobno žensko, ki je uspešna podjetnica z nepopolno družino, saj jo mož vara, mačeha nadleguje, poleg tega pa ji pedofil ubije otroka. Zadnji omenjeni avtorici poleg trpljenja prikazujeta tudi že vedno večjo neodvisnost ženske in njeno emancipiranost. Na žensko željo po razpravljanju o širši družbi kaže tudi delo *Ex-Père de la nation* (1987) Aminata Sow Fall, ki je obveljalo za prvi poskus političnega romana. (Volet)

V 70. letih so pri pisanju afriške pisateljice pogosto uporabljale francoski ali angleški jezik. Enega izmed njih so namreč obvladale, saj so ju med kolonizacijo poučevali v šolah. Vendar pa jih spoznavanje francoske ali britanske kulture ni oddaljevalo od njihovih lastnih, temveč jim je pomagalo bolje razumeti kolonialno zatiranje. S tem je povečalo njihovo ljubezen do afriških kultur ter jih spodbudilo k bojevanju za samostojnost. S pisanjem v francoščini ali angleščini so se osvobodile tudi prevajanja in drugačnih interpretacij. Tako so imele možnost samopredstavitve ter prikaza kulturne raznovrstnosti in individualnosti. Prikazovale so različne socialne sloje, religije in odtenke kože. Prva temnopolta afriška pisateljica, ki naj bi za svoj roman uporabila angleščino, je bila Flore Nwapa, ki je 1966 napisala prvenec *Efuru*. V njem ter v drugih svojih romanih predstavlja »ženske, ki so se uspele dvigniti nad tradicionalno vlogo žena in mater ter so kljub temu še vedno pripadale domači kulturi«. (Stepan 312) O usodi žensk piše tudi Buchi Emecheta, ki je v romanu *The Bride Price* prikazala mlad par, ki se želi poročiti, a ju ločuje različen status v družbi, zato se poročita brez nevestine.¹²

(Obravnava sodobnih pisateljic iz afriških okolij bi bila preobsežna za oris konteksta, v katerem bodo predstavljeni opisani vidiki romanov Doris Lessing.)

Pisateljice so se torej večinoma osredotočale na teme, v katerih se ženska kaže v tradicionalni družbi kot popolnoma podrejena. Velikokrat so pisale o poligamiji, s katero je povezana tudi

¹² Neplačilo nevestine je ne le metalo slabo luč na nevestinega očeta in drugo njeno sorodstvo, temveč je pomenilo tudi slabo znamenje, saj so po navadi vsa mlada dekleta, za katere ni bila plačana nevestina, umrle ob prvem porodu.

ločitev zakoncev, o religiji, saj se je zlasti v urbanem okolju tradicionalno verovanje prepletalo s krščanstvom in islamom. Prav tako je bila v ospredju tudi tema materinstva in otrok, pri čemer se pojavljata temi žalujoče matere ali neplodne ženske. Pomemben je bil motiv poroda, saj je v afriških kulturah veljal za nekaj najbolj vzvišenega, kar lahko doživi ženska. Veljalo je, da bo otrok močan in zdrav, če bo nosečnica med porodom pogumna. Ker je ženske v afriških okoljih določalo materinstvo kot ena osrednjih družbenospolnih ženskih vlog, so to pogosto ponotranjile tudi junakinje romanov. O vlogi ženske v afriških okoljih piše tudi Doris Lessing, ki opozarja na okrnjeno dojemanje feminizma. To se osredotoča le na zahodno dojemanje ženske, pogosto pa izpušča pogled na žensko v Afriki. Zato pogosto prihaja do nerazumevanja ženskih simbolov v afriških literaturah. Ženske se namreč nasprotno kot v zahodni kulturi predstavljajo predvsem kot matere.¹³ (Godono)

Zanimiva so tudi dela posameznic, ki so se v Afriko priselile in jo sprejele za svojo domovino. O svoji izkušnji je pisala Myriam Warner-Vieyra, ki se je po poroki s senegalskim filmskim delavcem preselila v Dakar. V delu *Julétane* (1980) piše o osamljenosti in nemoči. Podobno so svojo podobo, ki so si jo ustvarile o Afriki, delile tudi Geneviève Poncet, Michèle Manceaux, Elisabeth Delaygue, Françoise Ugochukwu, Michèle Assamoua, Sylvie Argondico, Claude Bergeret Njike, Nadine Bari, Rosamond Ahou of Saintange, Marie Dardenne, Marinette Secco, Anne Piette ter mnoge druge pisateljice iz različnih držav, s tem pa povečale afriško literarno produkcijo. (Volet) Nasprotno so mnoge ženske, rojene v Afriki, zapustile celino, kar še ni bilo tako opazno v 70. letih, je pa v sedanjosti vedno pogostejše. Afriške pisateljice odhajajo v Kanado, ZDA, Francijo.

2.4 Podoba belke v Afriki

Odnosi med črnici in belci, kakršne je vzpostavljala zahodna kolonizacija, niso zanimivi samo z najširšega vidika rasizma in politične oblasti belcev nad črnici, temveč tudi z ožjega vidika ženskega telesa, ki igra glede na barvo kože posebno vlogo. Temnopolta ženska je vseskozi predstavljala nekakšno eksotiko in vzbujala erotične fantazije pri kolonizatorjih, ki so jih pogosto imeli za svoje lastnine. Poleg tega je zveza med črnko, še posebej šerifovo hčerjo, ter belcem gradila mostove med kolonizatorjem in koloniziranim, s tem pa jim je nudila obsežnejše dojemanje druge »rase«. Temnopolta telesa z oblinami so bila razumljena kot močna, primerna za reprodukcijo in težaško delo na plantažah. Nekatere črнке so za dodatno plačilo postale sužnje v hišah belcev. Njihova telesa naj bi izražala seksualnost in

¹³ Gre za gibanje, ki se je razvilo po več britanskih kolonijah (v Nigeriji, Sudanu, Zimbabveju ...) in se imenuje Motherism.

animaličnost ter so bila označena kot grda v nasprotju s svetlimi in šibkimi telesi belk, ki so jim bile nadrejene. Dvojno podrejena temnopolta telesa so bila dokaz kolonialističnega oziroma patriarhalnega nasilja; spolnih zlorab, nasilja moških, izkoriščanja pri delu, suženjstva ter prekupčevanja z ljudmi. (Romero Ruiz 3–4)

Belopolte ženske so bile sicer manj zaznamovane, vendar bi jih kljub temu lahko razumeli na stopnji, ki se približuje položaju temnopoltnih moških. Kot stereotipno razumljeni šibkejši spol niso imele tako pomembne vloge v družbi in so bile torej neenakovredne belopoltnim moškim. V Afriko so jih vabili z obljubo o boljših razmerah, delu, morda tudi poroki, da jih v Afriki torej čaka boljše življenje. Kljub temu ni bilo veliko žensk, ki bi se preselile, zato je bilo razmerje med belskimi ženskami in moškimi v afriških kolonijah zelo nesorazmerno.¹⁴ Mnogi so menili, da prihod ženske v kolonijo pomeni izboljšave, saj bi bile v pomoč pri gospodinjstvu in bi z moralo vplivale na kolonizirane. Nasprotno pa bi neinteligentna ženska pomenila breme za kolonizatorje s sovraštvom in neprimernim obnašanjem do temnopoltnih, saj bi s tem uničila odnose med koloniziranimi in belimi moškimi. Belka bi pozitivno vplivala tudi na svojega moža, ki si ne bi več dovolil moralnih zdrsov, kot so dojemali razmerja s črnkami. Ženske so v 30. in 40. letih 20. stoletja začele množično prihajati v Afriko, še posebej v britanske kolonije. To je povzročilo večje razlike med temnopoltnimi in belci. Po mnenju psihologa Mannonija je rasizem, ki so ga okrepile evropske ženske, povzročila njihova podrejenost moškemu spolu, zaradi česar so to kompenzirale s superiornostjo nad temnopoltnimi ženskami, s tiranskim odnosom pa postale dominantne tudi temnopoltnim moškim. (Tiryakian 6)

Vloga belopoltnih žensk se je silovito spremenila s koncem 20. stoletja, saj bela koža ne pomeni več prevlade nad temnopoltnimi in s tem nekakšen privilegij, temveč označuje sram in krivdo. Ta vidik bele ženske v Afriki prikazuje J. M. Coetzee s svojim delu *Sramota* (*Disgrace*, 1999). Belkin položaj je pomemben za izravnavo zgodovine, morala bi se spominjati zgodovine in je ne bi smela nikoli pozabiti. V *Sramoti* Lucy, Luriejeva hči, doživi najmočnejšo spremembo. Skozi posilstvo se vanjo za vedno vtisne krivda, ki je ne bo mogla nikoli pozabiti, njeno telo je plačilo za grehe belcev. Lucy predstavlja postkolonialno držo, saj na svojega zaposlenega ne gleda več z vidika dominantne belke. Poleg tega zavrača patriarhizem, saj živi sama, neodvisna od moških. (Horrell 17–19)

¹⁴ Leta 1926 je bilo razmerje med moškimi in ženskami v zahodni Afriki 3 : 1, v ekvatorialni Afriki pa 5 : 1.

2.5 Postkolonializem in Doris Lessing

Prvi val postkolonialnega pisanja se je razvil v 50. in 60. letih 20. stoletja, ko so pisali Mongo Beti (*The Poor Christ of Bomba, Mission to Kala*), ki kaže na siljenje Afričanov v sprejetje francoske kulture, nato pa se ti ponovno seznanijo s svojo prvotno, afriško kulturo, Sembene Ousmane (*God's Bits of Wood*) s prikazom delovnih razmer, ki jih oblikuje kapital, Chinua Achebe (*A Man of the People*), ki se s satiro osredotoča na nove voditelje države, ki nadomestijo koloniste, Ngugi wa Thiong'o (*The River Between*), ki v svojem delu pokaže na razkol med tradicionalno vero in krščanstvom. Angolski pisatelj Artur Pestana dos Santos v romanu *Mayombe*, ki govori o gverilskem boju proti Portugalski, nasprotuje kolonializmu, najbolj pa poudari postkolonialno idejo Dambudzo Marechera, ki v svojih delih zagovarja univerzalnost literature in je ne želi deliti glede na raso, nacionalnost ali jezik. (Chennells 119–120)

Zapostavljanje črncev je bilo najekstremnejše prav v Južni Afriki, od koder prihaja tudi Doris Lessing, ki je razmere Južne Rodezije opisala v svoji seriji romanov *Otroci nasilja*. Postavila jo je v 30. in 40. leta, s čimer naseljence prikazuje kot ljudi, ki želijo prelomiti z britansko razredno družbo. Kljub temu pa Afrika ne pomeni le odmika od Velike Britanije, saj prav ti priseljenci, ki si želijo nove družbe, v 2. svetovni vojni željno pričakujejo prihod angleških zračnih sil. Avtorica prikazuje kompleksen odnos naseljenih do Afrike, saj prehajajo od kolonialne do postkolonialne zavesti. (Chennells 118–119) Te snovi se dotikata tudi pisateljčina druga dva romana, *Trava poje* in *Zlata beležnica*, odnos do temnopoltih pa se kaže predvsem skozi oči glavnih junakinj, ki kot belopolte ženske v stiku z Afriko predstavljajo nasprotje temnopoltim ženskam.

3 PATRIARHAT, ŽENSKÉ IN AFRIKA PRI DORIS LESSING

V delih *Trava poje* (*The Grass is Singing*, 1950), *Zlata beležnica* (*The Golden Notebook*, 1962) in *Otroci nasilja* (*Children of Violence*, 1952–1969) nastopajo kot glavne osebe Mary Turner, Anna Wulf ter Martha Quest, belke, ki so vsaka na svoj način povezane z Afriko. Mary Turner tako kot njena starša tam preživi celo življenje, Martha Quest se v Južni Afriki rodi kot hčerka priseljenih britanskih staršev, v zrelih letih pa se preseli v London. Podobno tudi Anna Wulf, ki v marsičem spominja na Martho (in s tem na Doris Lessing), izvira iz Južne Afrike, v romanu pa s hčerko živi v Londonu. Vse tri so močno povezane z Veliko Britanijo, ne le Anna in Martha, ki tam živita, temveč tudi Mary, za katero »je beseda 'dom', izgovorjena s poudarjenim domotožjem, pomenila Anglijo« (Lessing, *Trava* 30), ta je ideja mesta, v katerem bi bila lahko srečna in svobodna. Tako se v Angliji počuti Martha, saj se osvobodi svoje preteklosti in matere. Anna in Martha sta si podobni tudi po svoji aktivni drži, saj sta obe družbeno zelo angažirani in želita s pridružitvijo komunistični partiji spremeniti razmere v Afriki, pri tem pa tudi pomagati temnopoltim ženskam. Za razliko od njiju je Mary pasivna oseba, kaže zelo rasističen odnos do črncev ter se pred družbo zapira. Vse tri se kažejo kot moderne ženske, ki že imajo pravico do odločanja in se lahko zoperstavijo moškim, od temnopoltih žensk pa jih najmočneje loči njihov odnos do materinstva, ki sovпада z emancipiranimi ženskami.

3.1 Materinstvo

Materinstvo v vseh treh delih igra posebno vlogo, saj opredeljuje protagonistke romanov; nekatere bolj hčerinska vloga in odnos z materjo, kar je vidno pri Mary in predvsem pri Marthi, Anna pa je bolj prikazana z vidika matere. Vidik se razlikuje, saj gre pri *Travi poje* za retrospektivno pripoved, v kateri izvemo nekaj o Maryjini mladosti, na katero je močno vplivala mati, serija *Otroci nasilja* pa v petih romanih prikaže razvoj Marthe, na katerega je imela njena mati pomemben vpliv. V *Zlati beležnici* nasprotno ne spoznamo Annine mladosti, se pa v njej pojavlja kot mati, ki jo s hčerko veže posebna vez. Najobširneje in najbolj kompleksno je predstavljena osebnost Marthe, saj je skozi leta prikazan njen razvoj.

V *Otrocih nasilja*¹⁵ ima mati pomembno vlogo. Odnos med materjo in hčerjo je bistven za hčerino, Marthino identiteto. Avtorica se v tem delu opira na psihoanalitsko Jungovo in socialistično teorijo ter tako prikaže značajsko ambivalentnost in aktivistično držo v politiki.

¹⁵ Tematika je prikazana predvsem v prvih štirih delih serije, v zadnji knjigi je odnos v ozadju, vendar kljub temu nakazuje k razrešitvi kompleksa.

Martha nezavedno ves čas hrepeni po boljši, bolj skrbni materi, zato ves čas trpi, ne more se povezati s svojo ženstveno platjo, zato od nje beži. Pobegne od zakona ter materinstva, saj se v vlogah žene in matere ne najde, zdi se ji, da je v njih nesvobodna. Na to nakazuje že njena mladostna trditev, da se ne želi poročiti in imeti otrok. Mater je v tem delu več, Ellen I. Rosen pa jih deli na tri tipe: dobre (Good Mother) in grozne matere (Terrible Mother) ter matere, ki so ljubeče, poosebljajo žensko plodnost in s tem Zemljo (Earth Mother). (54) Slednje, ki so zgled matere, se v tem delu pojavljajo le v podobi afriških žensk, kot sta gospa Van Rensberg in gospa Gunn, podeželski gospodinji, ki imata veliko otrok. Hčerki gospe Van Rensberg, Maisie in Marnie tako odrasteta v neproblematični hčerki, ki ponazarjata intuitivnost in seksualnost, pri tem pa do svoje ženskosti nimata ambivalentnega odnosa. Če torej zemeljske matere predstavljajo temnopolte ženske, se med groznimi materami pojavijo moderne belopolte ženske, britanske priseljenke, med katere sodi tudi Marthina mati, May Quest. Te ženske so izrazito matriarhalne, saj so svojo seksualnost uporabile za premoč nad moškimi, pri tem pa obenem zavrnile svojo žensko plat. May Quest to izraža z ljubeznijo, ki jo goji do sina, hčeri pa ne dovoli odrasti, noče, da bi postala bolj ženstvena. Tako mora Martha nositi obleke, ki so primerne za mlajša dekleta, saj se mati ne strinja, da je dovolj stara, da bi lahko nosila ženska oblačila. Zato mora Martha stvari vzeti v svoje roke; sama si naredi obleko, ki jo želi nositi, vendar pa takrat znova doživi materino nasprotovanje. Nima niti očetove podpore, saj ta ne želi videti, da se njegova hči spreminja v žensko. May Quest, ki le ponavlja svojo preteklost, je ljubezen, ki ji je mati ni mogla nuditi, iskala v moškem, Alfredu Questu, a je tudi pri njem ni našla; namesto tega je prevladala nad njim in vsa leta skrbela zanj. Podobno tudi Martha išče zatočišče pri moškem spolu, vendar pa lahko doseže pomiritev le, ko se poveže s svojo ženskostjo.

Feministične študije, ki se ukvarjajo z vplivom matere na sinove in hčere, so prepoznale, da je pomembnejša od vloge očeta materinska figura. Vpliva na njihovo socializiranje in predvsem na žensko identiteto. Vendar pa morajo otroci, če želijo popolnoma dozoreti, prekiniti z navezo na mater. Tako naj bi sinovi mater simbolično ubili, hčere pa morajo v sebi najti ženstvenost. Povezanost matere in hčere namreč onemogoča hčerino dokončno individualizacijo, to pa po navadi ohranja identificiranje z materjo ter iskanjem matere v svojih spolnih partnerjih.¹⁶ (Rosen 56) V skladu s tem se tudi Martha reši svojih težav tako, da se loči od matere, najde partnerja, ki jo ljubi dovolj, kasneje pa razdaljo med sabo in materjo

¹⁶ Tako povezanost matere in hčere vidi feministična sociologinja in psihoanalitičarka Nancy J. Chodorow v svojem delu *Reprodukcija materinstva (The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender, 1978)*.

poveča z odhodom na drugo celino, v Veliko Britanijo.¹⁷ Podobno se od matere želi odtrgati tudi Mary, ki se najprej po smrti matere, nato pa še očeta razglasi za svobodno žensko. Vendar pa se kmalu pokaže, da kljub fizični odsotnosti matere v njej ostane spomin na trpljenje, ki ga je mati doživljala ob možu alkoholiku. Ves čas jo je strah, da bo končala kot ona, pasivna in zagrenjena, čustveno odvisna od svojega moža, nad katerim se je venomer javno zgražala, da bi z uprizarjanjem scen pridobila pozornost in sočutje. Tako se Mary kljub navideznemu začetnemu uspehu svobodne samske ženske s feministično miselnostjo, ki ji jo je vsadila mati, ni uspela oddaljiti od identitete svoje matere. Najbolje je to uspelo Anni v *Zlati beležnici*, ki ji je mati umrla, ko je bila še otrok. Podobo matere najde v svoji psihoanalitičarki gospe Marks, preimenovani v Mamo Cuker, ter v starejši prijateljici Molly, vendar pa ji prav to, da odrasča brez biološke matere, omogoča, da se lahko sama razvije v boljšo mater.

3.1.1 Otrok kot zaveznik

Anna ima zelo rada svojo hčerko Janet in ji želi nuditi samo najboljše. Ločena od njenega očeta jo vzgaja kot svobodna ženska, pri tem pa jo skuša zavarovati pred svojimi partnerji, s katerimi ima razmerja. Zato živi dvojno življenje; enega živi za svojo hčerko, drugega pa za partnerja, pri tem pa vedno poskrbi, da se oba svetova med seboj ne bi srečala. Materinstvo jo oživlja, saj meni: »Od te osebnosti sem močno odvisna – od Janetine matere. Nenehno se sprašujem – kako nenavadno, da sem, čeprav sem navznoter pusta, živčna, mrtva, za Janet še vedno lahko mirna, odgovorna, živa?« (Lessing, *Zlata II* 137) Ob svoji hčerki se počuti pomirjeno, zato k njej hodi, kadar ji je hudo, saj jo lahko objame in ji podari nekaj svoje zaščitniške ljubezni. Dojema jo kot del sebe, kot svoj podaljsek, za katerega misli, da razmišlja podobno kot ona sama. Zato jo močno preseneti, ko jo Janet zavrne v pogovoru o šolanju, saj si želi v navadno internatsko šolo. Želi si živeti normalno življenje; noče se upirati in celo hoče nositi šolsko uniformo, s čimer povsem nasprotuje Anninemu prepričanju. Podobno svojo mater Molly zavrne tudi Tommy, ki jo začne prezirati, medtem ko ga je ona obravnavala bolj kot svojega prijatelja ter ga vzgajala popolnoma permissivno. Poleg tega mu je privzgajala neodobravanje očeta.

Podobno vlogo doživlja tudi Mary, saj njena mati ne pozna pravih meja med seboj in hčerko. »Mary je kmalu postala njena zaupnica. Imela je navado, da se je razjokala nad šivanjem in

¹⁷ Težaven odnos z materjo se pokaže, ko jo May Quest obišče v Londonu, saj Martha pred prihodom zboli in je tako prisiljena oditi k psihoanalitiku. Materin obisk se hitro zaključi in pusti odprt konec glede njunega odnosa; izvemo le, da sta se takrat videli zadnjič.

Mary jo je vsa nesrečna tolažila, polna hrepenenja, da bi kam ušla, pa tudi občutka pomembnosti in sovraštva do očeta.« (Lessing, *Trava* 31) Vendar pa Mary nasprotno kot Janet in Tommy ne more pobegniti ali se upreti svoji materi. Po njeni smrti in Maryjini poroki se vedno bolj zdi, da ji postaja podobna, čeprav se temu na vse pretege upira. Na to kaže tudi dejstvo, da po letih odklanjanja otrok začne prositi Dicka, da bi poskrbela za naraščaj. Toda ta želja je v celoti sebična, saj si želi nekoga, s komer bi se lahko ukvarjala in ki bi nosil njeno čustveno breme, s tem pa postaja vedno bolj podobna svoji materi:

Istovetila se je s svojo mamo in se je po vseh teh letih oklepala z vso strastjo in sočutjem, ker se ji je šele zdaj razkril delček tistega, kar je v resnici čutila in trpela. [...] [I]n predstavljala si je svojega otroka, majčkeno hčerkico, kako jo tolaži, kakor je ona tolažila svojo mamo. [...] [Ž]elela si je majhne deklice za družbo in je zavračala možnost, da bi bil otrok navsezadnje lahko tudi deček. (ibid. 121)

Martha, ki rodi hčerko Caroline in jo po začetnih težavah vzljubi, čuti, da je Caroline edina, ki jo v resnici razume. Ob njej je lahko žalostna in se spravi v boljšo voljo, saj se ji zdi, da jo samo hčerka sprejema točno takšno, kakršna je. Toda še preden bi naredila iz svoje hčerke oporni steber, na katerega bi se kot pasivna in melanholična ženska opirala, ali pa bi nadaljevala odnos, ki ga je njena mati prenesla nanjo, se ji odpove.

3.1.2 Nezaželena nosečnost

Martha v začetku zavrača svojo mater, ker ji ne more nuditi dovolj ljubezni, kasneje pa sprevidi, da je tudi May Quest iskala v svoji materi dobro mater. Tega ni nikoli odkrila, saj ji je mati prej umrla. Ker Martha ne želi ponavljati istega vzorca, si otrok ne želi. Vendar pa za nosečnost izve prepozno in zato ne more splaviti. Martha se v vlogi noseče ženske ne počuti dobro, saj si predstavlja žensko, kakršna bi morala biti, mirna in materinska, torej dobra oziroma zemeljska mati, kakršno je v otroštvu videla v gospe Van Rensberg, vendar pa se ji zdi, da takšna ne more biti. Nosečnost prenaša še težje, saj njen mož Douglas Knowell služi v vojski, zato preživlja čas s prijateljico Alice, ki je prav tako nesrečno noseča, predvsem zaradi ravno tako odsotnega moža. Obe še v visoki nosečnosti razmišljata o spontanem splavu, da jima ne bi bilo treba biti v tem ponižujočem in nevzdržnem stanju. Podrobno je opisan tudi Marthin porod, v katerem pogumno trpi sama, zanimiv pa je trenutek, ko se Marthi v hudih bolečinah približa mlada temnopolta čistilka. Ker v sobi ni nikogar drugega, se ji približa in ji položi roko na trebuh, nato pa prigovarja otroku, naj se rodi. Tako jo pomiri in z Marthe zdrzne moderna ženska, ki je vsa napeta v svoji odločnosti, da bo rodila otroka, pri tem pa skuša biti ves čas pod samokontrolo in se noče bolečini niti vdati niti je pokazati. Šele s pomočjo temnopolte ženske se prepusti bolečini in je tako pripravljena za porod. V tem delu

je razviden različen odnos do poroda, saj belopolti porodničarji drvijo od ene noseče ženske do druge in jih obravnavajo kot objekte, iz katerih prihajajo otroci, temnopolta ženska pa v porod prinese mir ter se noseči ženski posveti, ji bolečino olajša. (Lessing, *A Proper* 165 – 166)

Otrok se otepa tudi Mary, vse dokler ne pride na rob obupa, vendar pa nikoli ne zanosi. Otroci ji ne vzbujajo veselja, saj se ne počuti kot mati. Prevpraševanje, kako čudno je, da se materinstvu ne more približati, potlači, namesto tega pa pripiše materinskim temnopoltim materam, ki jih opazuje, primitivnost:

Predvsem pa jo je navdajalo z odporom to, kako so dojile svoje otroke, kako so svoje viseče prsi razkazovale vsem in vsakomur; v njihovem spokojnem, zadovoljnem materinstvu je bilo nekaj, kar jo je spravljalo v bes. 'Otroci visijo na njih kakor pijavke,' se je zgražala, zakaj misel, da bi dojila otroka, jo je navdajala s studom. Če si je poskušala samo zamisliti, kako je, če čutiš otroška usta na svojih prsih, jo je začelo slabiti; ob takih mislih si je nehote z rokami zakrila prsi, kakor da bi jih hotela zaščititi pred nekakšnim oskrunjenjem. In ker je toliko belih žena podobnih njej in se z olajšanjem zatekajo k steklenički, je bila v dobri družbi in je lahko te črnke imela za čudne, namesto da bi to mislila o sebi; zanjo so bile tuja in primitivna bitja z grdimi poželenji, na katera je bila njej že misel neznosna. (Lessing, *Trava* 85)

Edina, ki si otroke res želi, je Anna, vendar pa je tudi njena nosečnost nezaželena. V nosečnost jo pregovori partner, saj meni, da bosta tako rešila probleme. Z njim je živela skupaj tri leta, vendar pa se je njun odnos začne krhati, saj se ne znata več pogovarjati, poleg tega pa do njega čuti seksualni odpor. Zaveda se, da se ne da nič popraviti, saj meni: »Kakšen smisel ima to, nisva dobra drug za drugega, tudi nikoli nisva bila.« (Lessing, *Zlata I* 241) Vendar pa na spremembo vseeno upa, zato zanosi s hčerko Janet, se zaradi nje poroči, toda njun zakon traja le eno leto. V svojem premišljevanju nato večkrat pove, da si je vedno želela otroka z nekom, ki bi ga res ljubila, da bi ta otrok nastal iz resnične ljubezni, kakršno čuti z Michaelom.

Pri Lessingovi je tako kot v književnosti, ki prikazuje žensko vsakdanjost v afriških kulturnih okoljih, materinstvo pomembna tema, vendar pa je tu prikazana predvsem z vidika, kako mati vpliva na hčerino doživljanje sveta ter prevzemanje materinske vloge. Zaradi slabega odnosa z materjo ženske nočejo postati matere, predvsem ker nočejo tudi same postati grozne matere, kar je v nasprotju z materinskostjo temnopolnih žensk, pri katerih so otroci zaželeni. Ti se rojevajo, da bodo lahko pomagali svojim staršem, moderni belopolti ženski v romanih Doris Lessing pa je pomemben odnos s partnerjem, da bi otrok nastal iz prave ljubezni.

3.2 Partnerstvo

Belopolte ženske iz afriškega okolja so v odnosu z moškimi pri Lessingovi enakovredne, imajo pravico do svojega mnenja in same odločajo o sebi. Medtem ko je Mary po poroki gospodinja in torej v neki meri še odvisna od moža, se Martha v skladu s komunistično miselnostjo že enakovredno udeležuje v politiki, ima svojo službo in se postavlja po robu moškemu ter se večkrat tudi loči. Korak naprej stopi še Anna, ki je ločena in uspešna v svojem delu, s tem pa od moških povsem neodvisna. Čeprav Martha in Anna nista zavezani svojim možem ter predvsem nista njihova last, pa sta od njih močno odvisni, saj ves čas hrepenita po moškem idealu, junaku, ki ju bo rešil.

Takšne predstave o moških nima Mary, ki se po smrti matere oddalji od očeta, ki je alkoholik, ter se sama preživlja s službo. »Niti najmanj je ni bilo strah biti sama na svetu, to ji je bilo celo všeč.« (Lessing, *Trava* 32) Do tridesetega leta živi brezskrbno samsko življenje v Južni Afriki, pri čemer se je zdelo, »da je moški ne zanimajo« (ibid. 35) Kljub temu pa se nazadnje odloči poročiti zaradi pritiska družbe, ko sliši, kako jo njeni prijatelji, ki jim je bila tako vdana, opravljajo, češ da je že stara in da se očitno ne bo nikoli poročila. Tako začne iskati moža ne zaradi ljubezni, temveč da bi popravila svojo družabno nepopolnost in bi znova postala nevpadljiva v družbi. Sama sebi se zdi še vedno deklica, zato zbeži od starejšega moškega,¹⁸ s katerim ima razmerje, ko jo ta začne poljubljati. Takrat sprevidi, da si želi nekoga, ki bo mlajši od trideset let, medtem ko jih ima sama že čez trideset. Zaradi njenega neprimerne obnašanja za svoja leta začnejo ljudje o njej govoriti negativno, kar močno vpliva na njeno samozavest, saj se je vse življenje trudila ugoditi drugim, da bi jo imeli radi. Tako se ji podre predstava o sami sebi in zato se v obupu poroči z Dickom Turnerjem, ki je bil prvi, ki je »ravnal z njo, kakor da je čudovita in enkratna« (ibid. 40) Z njim po poroki izgubi nedolžnost, vendar pa se skozi ta dogodek pokaže, kako zelo je oddaljena svojemu možu, kar je pripomoglo k razpadanju zakona:

In ko je nato boječe potrkal po steni in vstopil in jo našel že v postelji, s hrbtom proti njemu, se ji je približal s plahim občudovanjem, brez katerega njegovega dotika sploh ne bi prenesla.

Saj sploh ni bilo tako hudo, je pomislila, ko je bilo vse mimo: sploh ne tako zelo hudo. Pomenilo ji ni nič, prav nič. Po pričakovanju, da se bo počutila oskrunjeno in ponižano, ji je odleglo, ker ni čutila ničesar. Zmogla je nekakšno materinsko darežljivost, da se je lahko darovala temu ponižnemu tujcu in hkrati ostala nedotaknjena. Ženske so obdarjene z neverjetno sposobnostjo, da se umaknejo iz spolnega razmerja in se na tak način napravijo neobčutljive zanj, da se moški počuti zavrnjenega in osramočenega,

¹⁸ Imel je petinpetdeset let in pet otrok.

čeprav se nima nad čim oprijemljivim pritoževati. Mary se tega ni bilo treba priučiti, ker ji je bilo že prirojeno[.] (ibid. 50)

Podobno kot pri Mary je tudi pri Anni in Marthi spolnost pokazatelj odnosa s partnerjem ter s seboj. Mary se spolnosti sprva boji, nato pa prevzame indiferenten odnos vse do trenutka, ko začuti poželenje do temnopoltega moškega, vendar se tudi pri tem ne zna soočiti s svojo spolno zavrtostjo. Ves čas nezavedno goji feministično misel, ki ji jo vsadi njena mati, da mora biti narejena svojemu možu in ga držati v oblasti. Ko naenkrat začuti, da ne more ubežati želji po temnopoltem moškem,¹⁹ mu postane pokorna. Nasprotno Anna nima nobenih zadržkov s spolnostjo, ima celo obraten problem, saj po svoji popolni ljubeči zvezi z Michaelom išče ljubezen, a se zaradi kaosa²⁰ v svojem življenju počuti izgubljeno. Zato v vedno hujši stiski išče moške, da bi jo osrečili, pri tem pa zanemari samo sebe. Zadovoljuje potrebe moških, ki s svojimi popolnimi ženami nimajo spolnih odnosov, zaradi česar se ona počuti bolj uporabno. Najsvobodneje se o svojem telesu in spolnosti odloča Martha, ki se moškim ne uklanja, temveč se sama odloča, s kom bo imela odnose. Tako zavrača svoja moža, iskren odnos pa ima s partnerjem Thomasom Sternom, saj se mu popolnoma preda.

3.2.1 Moški ideal

Martha v potrebi po potrditvi svoje ženstvenosti išče²¹ junaka, ki jo bo odrešil. Materi se upre tako, da si sešije belo obleko ter odide na ples z Billyjem Van Rensbergom, kasneje pa vse življenje išče nekoga, ki bi ji lahko pomagal. S poroko z Douglasom in kasneje Antonom skuša zapolniti prostor, ki ga s svojo ljubeznijo ni mogla zapolniti njena mati. Vendar pa sta oba le odsev njene matere, saj po začetnem prijetnem odnosu postaneta nesramna in nasilna, zato ni le oškodovana za ljubezen, temveč jo le še bolj pohabita. Čeprav skuša sprva živeti družbenospolno predstavo o ženski, saj se poroči, ima otroka in gospodinji po hiši, pa se v tem ne najde, zato zbeži v moško držo z udejstvovanjem v politiki. Po poroki z Antonom, ki je bolj zveza dveh prijateljev komunistov, se vedno bolj oddaljuje od moža in razdaja za partijo, da ji ne bi bilo treba biti z možem. Ker se vedno bolj oddaljujeta, jo začne on varati, kasneje pa si še sama najde ljubimca iz partije, Thomasa. Ta je resnično njen odrešitelj, saj je prvi moški, ki ga ljubi, on pa ji čustva vrača. Skozi to afero razreši težave z očetom in materjo, saj Thomas predstavlja oba; je ranljiv in nežen, hkrati pa politični intelektualec, zato

¹⁹ Ta želja jo teži iz dveh razlogov: moške je do sedaj dojemala bolj kot otroke, poleg tega pa je ves čas zavračala črnice.

²⁰ Zapusti jo poročeni Michael, izgubi vero v komunizem, doživi umetniško blokado, nato pa še odide v internat še njena hči.

²¹ Na njeno iskanje kaže tudi njen dekliški priimek Quest, ki ga nekateri uporabljajo še po njeni poroki.

predstavlja zapolnitev tako moške kot ženske vloge. Z njegovo smrtjo se Martha uspe osvoboditi in postati ženska. (Rosen 57–58)

Čeprav tako kot Marthina mati dominira nad duševno strtim možem, tudi Maryjina mati nadvlada svojega zapitega moža, pa Mary ne uspe priti na isto raven kot Martha. Če se Martha počuti kot ženska v svoji mladosti in svojo seksualnost uporabi kot upor proti materi, pa Mary čustveno ostane na ravni deklice. Svobodno se počuti le sama, ne mara moških in spolnosti vse do konca, ko se naveže na svojega služabnika Mojzesa, vendar pa si v tem položaju ne sme dovoliti svojih čustev: »Z gnusom se je zarila v blazino in glasno zastokala, kakor bi se je bilo dotaknilo človeško blato.« (Lessing, *Trava* 137) Svojega ideala nikoli ne dobi, niti ga ne išče, saj se pojavlja le v njenih sanjarijah, ki si jih ustvarja v mislih kot kakšna mladostnica, kar razkrije pri prvem odnosu z možem: »[I]n ker od vsega začetka ni ničesar pričakovala – ali vsaj ne od tega moškega, ki je bil ves iz mesa in krvi in zato prav smešen – daleč od bitja, ki ga je bila v svoji domišljiji obdarila z rokami in usti, a obenem pustila breztelesnega.« (ibid. 50)

Ideja idealnega moškega je prisotna tudi v *Zlati beležnici*. Ta bi moral ljubiti žensko in njene otroke, ženska pa bi morala ljubiti njega. Anna ideal najde v svojem ljubimcu Michaelu, a jo ta zapusti, zato ga ves čas išče v novih podobah. Vendar pa Michael nikakor ni ideal, saj mu ni všeč, da si mora Anno deliti z Janet: »Sinoči me je Michael prosil, naj se grem vozit z njim, jaz pa sem rekla, da ne morem, ker gre Molly ven, Janet pa ne morem pustiti same. Rekel je, z ironijo: 'No, materinske skrbi morajo imeti prednost pred ljubimci.'« (Lessing, *Zlata I* 243) Zato Anna v obupanosti, da ga ne bi izgubila, svoje življenje razdeli na dve ločeni vlogi; Anna kot partnerka in Anna kot mama, pri čemer skrbno pazi, da se Michaelu ne bi bilo treba srečevati z njeno hčerko. Kako povezano je materinstvo z idealnim moškim, je vidno tudi iz mnenja Richardove druge²² žene, ko se končno zoperstavi moževi nezvestobi in pove Anni, da bo zapustila moža in otroke: »Otroke imamo zato, ker ljubimo nekega moškega. No, tako mislim. Ti praviš, da zate to ne velja, zame pa. Sovražim Richarda. Res ga.« (Lessing, *Zlata II* 158) S svojim dejanjem skuša postati svobodna ženska, kakršni se ji zdita ločeni Molly in Anna.

²² Prva žena Richarda Portmaina je bila Molly, s katero ima sina Tommyja. Varal jo je z Marion, s katero se je kasneje poročil in imel tri sinove, nato pa tudi njo začel varati.

3.2.2 Svobodne ženske

Na svobodnost žensk najbolj opozarja roman *Zlata beležnica*, ki jih postavlja v enakovreden položaj moškim. To tematiko nakazujejo že naslovi nekaterih poglavij (Svobodne ženske), vsak tak podnaslov pa je tudi oštevilčen.²³ Na svobodnost glavne osebe nas še dodatno opomni njen dekliški priimek Freeman, torej svobodni človek. Te ženske, ki jih ponazarjata predvsem Molly in Anna, kasneje pa še Marion, so v 50. letih resnično svobodne, za razliko od svojih predhodnic in temnopoltih žensk. Molly in Anna lahko po ločitvi obdržita svoja otroka in ju vzgajata sami, brez moške pomoči, poleg tega imata tudi ljubimce. Obe sta zaposleni, pri tem Anna predstavlja uspešno pisateljico, ki ni vrednotena nič slabše od moških. Do moških se obnašata povsem enakovredno, saj sta sodelovali tudi v komunistični partiji. Njuno nasprotje predstavlja Marion, ki se kaže kot tradicionalna žena in mati. Kot gospodinja skrbi za tri sinove, pri tem pa si z uživanjem alkohola zatiska oči pred moževimi aferami, vendar se tudi ona uspe postaviti zase, oditi od svojega moža ter postati svobodna. Svobodo vidi tudi v tem, da se iz pasivne gospodinje spremeni v družbeno osveščeno aktivistko, kar sta s pristopom v partijo pred leti storili tudi Molly in Anna. Martha, ki je precej podobna Anni, se prav tako kaže kot zelo svobodna ženska. Večji del zgodbe se sicer dogaja že pred 50. leti, v katerih se odvija šele zadnji del *Otrok nasilja*. Ima svobodo, ki je njena mati še ni imela, in sicer lahko zapusti moža in otroka, se udeležuje v politiki in si sama služi denar. Takšne so tudi druge ženske v zgodbi, predvsem zagrete komunistke, ki imajo pogosto celo ljubimce. Pri njih družina ni več na prvem mestu, temveč se v ospredje postavlja partija in z njo delo.

Nasprotno je Mary od moža precej bolj odvisna, saj živi v Južni Afriki v 40. letih. Njena navezanost na moža se kaže že s samim priimkom, saj ga Dick sploh ne pozna, poleg tega pa tudi ni omenjen v samem delu. Iz tega je mogoče razbrati, da Mary celovito identiteto dobi šele s poroko, in sicer prevzame identiteto moža. Je gospodinja, ki je nadrejena temnopoltim služabnikom, sicer pa ne more uveljavljati svoje volje, saj jo mož finančno podpira. Vendar pa ima znotraj zakona kljub vsemu besedo, saj jo mož spoštuje in jo celo spodbuja, da bi se več družila z ljudmi in kaj počela. Mary je nesvobodna predvsem čustveno, saj zaradi preteklosti sama sebi onemogoča srečno življenje, poleg tega pa jo omejuje tudi družba, ki ne razume njenih težav in obsoja odnos s temnopoltim moškim. Prav tako sta čustveno nesvobodni tudi Anna in Martha. Vse tri protagonistke se trudijo prevzeti moškost v sebi ter nadvladati moški spol, pri tem pa si ne dovolijo občutiti svoje ženskosti. Anna svojo svobodo

²³ Takih poglavij je ob beležnicah v celi knjigi pet.

najde preko ljubezni Saula Greena in njunega ambivalentnega nasilno-ljubečega odnosa, saj odkrije, da zlo ne obstaja samo v svetu, temveč tudi v njej sami. Šele ko sprejme tudi ta del sebe, se osvobodi. Podobno najde sebe tudi Martha, ko doživi resnično ljubezen s Thomasom in se preseli v London. Tam lahko zaživi svoje življenje.

3.3 Družbena vloga

Ker Marthi sprva ne uspe najti načina, kako bi živela tudi kot ženska, se poišče v bolj moški vlogi. Po pobegu od moža in hčerke postane komunistka, v kar sta jo vpeljala mladostna prijatelja Joss in Solly Cohen, ki sta ji s knjigami širila intelektualna obzorja in jo spoznala s socializmom. Ker ji ne uspe kot materi, se odloči, da bo poskušala spremeniti socialno in politično okolje; predstavlja si svet, v katerem bo mesto s štirimi vrati²⁴ brez rasizma, spolnega zatiranja in generacijskih konfliktov. Vendar pa ji zaradi nerazrešenega kompleksa s svojo materjo tudi politična aktivnost ne prinese zadoščenja. Njeno vedenje je podobno tudi vsemu ostalemu početju, saj ves čas niha med tem, da bi se materi uprla in da bi pridobila njeno ljubezen. Tako je nekaj časa aktivna in spet drugič pasivna, dokler od nasprotovanja sami sebi in deloholištva ne zbolí ter se nato poroči s komunistom Antonom Hessejem. Vendar je ta zakon, kot mnogi drugi v partiji, hladen in bolj iz političnih okoliščin kot resnične ljubezni. Ko zakon propade, se pokaže, da Anton ni zmožal zapolniti njene potrebe, enako kot je ne zmore politično udejstvovanje, v katerega kasneje izgubi vero. Kmalu zatem se namreč začnejo širiti govorice o pravih namenih Sovjetske zveze, zato pride do nezadovoljstva in razočaranja nad komunizmom. (Rosen 57–58)

Vendar pa Martha ni edina ženska, ki v komunizmu išče nekaj boljšega. Takšne so tudi druge ženske, ki ji delajo družbo v partiji. Vse živijo za komunizem in se mu posvečajo bolj kot svojim družinam, se bojujejo za pravice žensk in pravice Afričanov, opozarjajo na napačno ravnanje belcev, ki se zavzemajo za ločene organizacije belcev in črncev, kar nasprotuje najpomembnejšim komunističnim načelom. Ko začne komunistična ideja izgubljati svojo moč, se dobivajo le še ob večerih na intelektualnih pogovorih, vendar vse redkeje, v ospredje pa se vrne družina. Ker pa so te ženske vse po vrsti moderne ženske, se v partnerski zvezi in materinstvu ne znajdejo. Take so Marie du Preez, ki se po poroki odpove komunističnim zapovedim in uživa v bogastvu, pri tem pa postaja vedno bolj zdolgočasena, Betty Krueger, ki izginja v materinstvu, s katerim je tako obsedena, da si nihče več ne upa v njeno bližino, niti njen mož, Marjorie Black, ki kljub trudu ne zmore materinske in partnerske vloge, zato

²⁴ Tako imenovano four-gated city, kakor se imenuje tudi zadnji del serije *Children of Violence*. Gre za distopijo, ki se zaključí v 90. letih, ko Martha umre.

postaja zagrenjena, hkrati pa se zaradi te zagrenjenosti obsoja. Tako so ženske v zgodnjih tridesetih letih vedno bolj razvijale nevrotičnost, pri petintridesetih pa so se po navadi zapile, doživele živčni zlom ali pa bile večkrat ločene. Martha, ki tega ne želi doživeti, se odloči, da bo pretrgala s svojim starim življenjem in odpotovala v Anglijo. (Lessing, *Landlocked* 254–255)

Tudi Molly in Anna, ki sta bili v preteklosti zagreti komunistki, postajata nad sistemom razočarani:

Prejšnji teden se je opolnoči oglasila Molly in povedala, da so člani partije dobili obrazec, v katerem so jih spraševali po njihovi članski preteklosti, in v enem od odstavkov so jih prosili, naj podrobno opišejo svoje 'dvome in zadrege'. Molly je rekla, da je začela pisati o tem, pričakovala je, da bo napisala nekaj stavkov, pa se je pokazalo, da je napisala 'celo disertacijo – več deset preklemanih strani'. (Lessing, *Zlata I* 162)

Vendar pa Molly tega ne piše iz občutka obupa, temveč ker še vedno verjame, da se lahko stvari spremenijo, če pride na oblast Britanska komunistična partija. Tudi Anna, čeprav se kot Molly večkrat tekom romana odloči, da bo pustila komunistično partijo, vedno znova najde razloge, zakaj se splača biti del te organizacije, na primer da je v organizaciji polno zanosa in živahnosti, pri čemer ljudje sodelujejo med seboj za skupno dobro. V sebi je zelo razcepljena, saj je do partije kritična in se druži z razočaranimi bivšimi člani, hkrati pa je ne more zapustiti. Podobno kot so v *Otrocih nasilja* komunisti vabili razočarane ženske, zaradi česar se jim je pridružila tudi Martha, v *Zlati beležnici* Anna hodi od hiše do hiše in ogovarja obupane ženske, da bi volili zanje, pri tem pa se zave, da ne želi več širiti teh spoznanj, saj jo bolj zanimajo te ženske. V teh obupanih ženskah se najde, saj se je podobno počutila, dokler ni našla komunistične partije ter začela sanjariti, da bo rešila politične razmere. V rdečo beležnico, v kateri deli misli o komunizmu, zapiše zelo malo, na koncu pa vanjo lepi le še časopisne izrezke iz let 1956 in 1957. Gre za novice o Evropi, Sovjetski zvezi, Kitajski in ZDA. »Tako kot v izrezkih o Afriki iz istega obdobja je v njih pisalo, vsaj večinoma, o nasilju. Anna je z rdečo barvico podčrtala besedo 'svoboda', kjerkoli se je pojavila. Tam, kjer so se izrezki končali, je seštela rdeče črte in izkazalo se je, da se je beseda svoboda pojavila 679-krat.« (Lessing, *Zlata II* 166) Tako se Anna znova bliža kritičnemu zaključku, da politične sile z visoko idejo svobode upravičujejo svoje nasilje.

Edina, ki se družbeno ne angažira, je Mary. Ta že pred poroko skuša biti čim bolj nevidna, v pomoč ljudem, da bi si pridobila njihovo simpatijo, po poroki pa nima več službe in svojih prijateljev, zato se popolnoma zapre v hišo in ne vidi skoraj nikogar, razen moža, menjajočih

se služabnikov in gostov, ki se redko pojavijo pri njih. Za razliko od razgledanih Marthe in Anne, ki se kot komunistki borita za enakost ter podpirata enakopravnost Afričanov, je Mary neintelektualka²⁵ ter močno nastrojena proti temnopoltim.

3.4 Podoba telesa

V vseh treh delih je poudarjeno telo, in sicer v različnih kontekstih. Kaže se kontrast med belo podobo glavnih oseb ter temnopoltimi Južnoafričani, poleg tega pa je prikazan tudi odnos Marthe, Mary in Anne do lastnega, ženskega telesa. Zavračanje telesa in njegovih potreb ter ženstvenosti se večkrat pokaže kot vzrok za duševne težave, s katerimi se spopada večina žensk v vseh treh delih. Te ženske so na robu živčnega zloma, večno melanholične in celo shizofrene, njihovo počutje pa odseva tudi telo, ki je zanemarjeno. Nasprotje teh izgubljenih žensk so vitalne Afričanke.

3.4.1 Belka v Afriki

Stik belca in črnca je prepovedan oziroma izzivalen, na kar opozarja več dogodkov v knjigi. Tako v *Zlati beležnici* v odlomku črne beležnice, kjer Anna opisuje svojo izkušnjo v Afriki, beremo, da se eden izmed Anninih prijateljev, Paul, spoprijatelji s kuharjem Jacksonom, ki dela pri gospe Boothby. To gospo razbesni, vendar pa ni edina, ki jo naveza med črncem in belcem moti.

Čakal je pri kuhinjskih zadnjih vratih do takrat, ko naj bi Jackson po kosilu odšel, se potem bahavo sprehodil z njim do žične ograje, ki je obdajala Jacksonovo kolibo, in govoril z roko na možakarjevi lahti ali ramenu. In ta stik med črnim in belim mesom je bil nameren, izzival naj bi vsakega belca, ki bi morda gledal. (Lessing, *Zlata I* 146)

Podobno se pokaže dotik črne in bele kože tudi v romanu *Trava poje*, kjer Mojzesov dotik spremeni odnos z Mary, kasneje pa izvemo, da je v tej družbi prepovedan ne le dotik, temveč vsakršen stik črnca in belca. Tako se v istem policijskem avtu ne smeta peljati niti temnopolt zločinec Mojzes in Maryjino belo truplo.

V Južni Afriki poleg legalnih zvez dveh belcev v preteklosti najdemo tudi odnose belih moških s črnkami ter belk s temnopoltimi sužnji. Do slednjih je prišlo mnogo redkeje, vendar pa so bele ženske preko seksualnosti večkrat le še povečale svojo premoč nad temnopoltimi. Belopolti so si vzeli pravico do svojih temnopoltih suženj, jih posilili ali pa so jih, ker so se polnemu odnosu uprle, bičali in stradali. Kljub temu vsi stiki belcev s črnkami niso bili

²⁵ V mladosti je bila zaposlena kot tipkarka, kasneje pa je gospodinja.

prisiljeni. Eden izmed takih je tudi odnos komunista Georgea Hounslowa, o katerem Anna piše, da ima pogosto razmerja z Afričankami, med drugimi tudi z Jacksonovo ženo Marie. Ko ta z njim zanosi, se George skupaj z drugimi, ki zagovarjajo komunizem, znajde pred dilemo. Izkaže se, da se ne držijo načel, s katerimi se istovetijo. Pri tem je precej osupla Anna, saj se zave, da jo »moti dejstvo, da je ženska črnka«. (Lessing, *Zlata I* 136) George se trudi ostale prepričati, da mora za svojega nezakonskega sina poskrbeti, medtem ko ga skuša kolega Willi prepričati v nasprotno:

»Kakšna je alternativa, imaš kakšen pameten predlog?« je vprašal Willi. »Nikar mi ne povej. Ker si pač George, si prepričan, da je tvoja dolžnost, da vzameš otroka v svojo hišo. To pomeni, da bodo štirje starci zaradi šoka končali v grobu, poleg dejstva, da nihče ne bo nikoli več spregovoril z njimi. Tvoje tri otroke bodo v šoli bojkotirali. Tvoja žena bo ostala brez službe. Ti boš ostal brez službe. Devet ljudi bo uničenih. In kako bo to koristilo tvojemu sinu, George? Smem vprašati?«

[...]

»Ta fantek bo odrasel tu med bučami in piščanci in bo postal delavec na farmi ali nemaren uradnik, moji preostali trije pa bodo šli na univerzo in ven iz te preklete države, pa če se bom moral ubiti, da bom to plačal.«

»Za kaj sploh gre tu?« je vprašal Willi. »Za tvojo kri? Za tvojo sveto spermo ali kaj?«

Oba z Georgem sva bila pretresena. Williju se je ob tem zadržnil obraz in še vedno je bil jezen, ko je George rekel: »Ne, za odgovornost. Za vrzel med tem, v kar verjamem, in med tem, kar počnem.« (Lessing, *Zlata I* 137–38)

George poleg tega tudi pove, da ima še vedno razmerje z Marie, čeprav ljubi svojo ženo. Poleg tega si poželi tudi Anne,²⁶ vendar je ona šele njegova druga izbira, saj so mu veliko ljubše temnopolte ženske. Nasprotno se Anna ni zapletala v odnose s črnici, saj je bila v razmerju z Willijem, pri tem pa je imela odnose tudi z drugimi belci v skupini. Edini stik s črnici je imela prek temnopoltega kuharja Jacksona. Podobno velja tudi za Mary, ki je poročena z belcem, s črnici pa se mora začeti ukvarjati šele v zakonu, saj ima v hiši služabnika. Do tedaj o črnicih sploh ne razmišlja, saj »[n]ikoli dotlej ni prišla v stik z domačini, tako da bi delali neposredno zanjo. S služabniki svoje matere ni smela govoriti; v klubu je bila z natarji prijazna; 'domorodski problem' pa ji je pomenil samo težave, zastran katerih se na čajankah nad svojimi služabniki pritožujejo druge ženske«. (Lessing, *Trava* 52) Začetno spoštovanje, ki ga gojila do služabnika Samsona,²⁷ se prelevi v sovraštvo do njega,

²⁶ Tudi on je njej všeč, zato je na Marie ljubosumna.

²⁷ Da bi se lahko razumela, se začne celo učiti njegovega jezika, kafrščine.

kasneje pa tudi do vseh ostalih »pobov«, ²⁸ saj Samson ukrade nekaj rozin, ki jih je pripravila za puding, svoje kraje pa ne prizna. Zato se Mary odloči, da ga bo kaznovala z odtegnitvijo dela plače, sčasoma pa se Mary preobrazi v izjemno rasistično in ostro gospodinjo, ki obračunava s svojimi delavci kot z živalmi. Na to vpliva tudi njena vzgoja, saj je bila prezira do črncev že naučena.

Kajpada se jih je bala. Vsako žensko v južni Afriki vzgojijo tako, da se jih boji. Ko je bila še deklica, ni smela sama na sprehod, in ko je vprašala, zakaj, ji je mama pritajeno in šepetaje, a s tistim suhoparnim glasom, po katerem jo je imela v spominu, razložila, da so pokvarjeni in da ji lahko kaj grdega storijo.

Zdaj se bo pa morala sama spoprijeti s tem nenehnim bojem z domorodci – zanjo je bilo samoumevno, da bo to boj – in to jo je navdajalo z odporom, čeprav je bila trdno odločena, da se ne bo nikomur pustila vleči na nos. (ibid. 52–53)

Postala je neizprosna in je odpustila vsakega služabnika, ki je naredil kaj narobe po njenih strogih pravilih. Njen odnos se je zaostрил, ker je morala zaradi Dickove boleznι sama na polje. Zaradi njene neznosnosti je mnogo »pobov« samo dalo odpoved, ona pa se je še naprej trudila, »da obvlada domorodce in se nikoli ne pokaže nemočne«. (ibid. 104) Ko v naslednjih dneh na polju še vedno pritiska na belce, se oglasi eden izmed njih, Mojzes, ki bi se rad okrepcal z vodo. Ogovori jo tudi po angleško, »[t]oda večina belcev ima za 'nesramnost', če kakšen domačin govori angleško«. (ibid. 106) Ker pa Mary iz njegovih oči razbere prezir, v svoji nemoči dvigne bič in mu rani lice. »Tedaj se je zganil in ona, polna strahu ob tem nenadnem gibu, je odstopila; mislila je, da bo zdaj planil nanjo.« (ibid. 107) S tem dejanjem se njen odnos do Mojzesa spremeni. Čeprav je do ostalih svojih služabnikov kruta in jih odpušča, pa nazadnje za služabnika dobi prav Mojzesa. Dick ji zabiča, da ga ne sme odpustiti, saj mu zmanjkuje delavcev, poleg tega pa je Mojzes eden najbolj pridnih in čistih »pobov«. Mary tako preide v podrejen položaj, kadar je z Mojzesom, saj zaradi slabe vesti ne more pozabiti svojega dejanja, poleg tega pa jo Mojzes tudi privlači. Nekaj časa se še trudi vzdrževati nadzor nad situacijo in ostati dominantna, vendar pa jo nato Mojzes seznanι, da želi oditi. V svojem napadu panike, da ne bo zdržala še enega prepira z možem, jo pomiri, pri tem pa prekrši pravila, ki veljajo za belce in črnce.

»Pijte,« je preprosto rekel, kakor da bi govoril s katero od žena svojega rodu; in je pila.

Potem ji je previdno vzel kozarec iz rok in ga postavil na mizo ter ji, videč, da omotena še kar stoji in ne ve, kaj bi, rekel: »Madam naj uleže v posteljo.« Ni se premaknila. Iztegnil je roko, nerad, proti svoji volji prisiljen, da se je dotakne, se dotakne nedotakljive belke, in jo s pritiskom na ramo pogнал v gibanje; silo, ki jo je usmerjala proti spalnici, je občutila kot obzirno in nežno. Bilo je kakor v nočni mori, ko je

²⁸ Poimenovanje za temnopolte služabnike.

človek brez moči pred vsakršnimi grozotami: dotik tega črnega moškega, ki ga je čutila na rami, jo je navdajal z gnusom; še nikoli, niti enkrat samkrat v vsem svojem življenju se ni bila dotaknila telesa kakšnega domačina. Ko sta se približala postelji, na svoji rami pa je še vedno čutila njegov lahni dotik, je začutila, da se ji v glavi začenja vrteti in da ji kosti postajajo mehke. »Madam zdaj uleže,« je spet rekel in njegov glas je bil tokrat blag, skoraj očetovski. Ko se je sesedla na rob postelje in tako obsedela, jo je nežno prijel za ramo in jo potisnil vznak. Potem je snel z vrat njen plašč in ji ga pokril čez noge. Odšel je iz sobe in z njim jo je zapustila tudi groza; ležala je tam odrevenela in onemela, nesposobna dojeti globlje pomene tega pripetljaja. (ibid. 136)

S tem postane njej enakovreden, saj ji jasno pove, da bo ostal le, če ne bo več nesramna do njega. Ogovarja jo tudi v angleščini in jo nagovarja z naslovom madam, poleg tega pa zanjo skrbi; prinese ji hrano, kadar noče jesti, podari ji šopek rož in jo skuša s tem spraviti v dobro voljo. »Zdaj se je med njima razvilo popolnoma novo razmerje. Počutila se je popolnoma nemočno v njegovi oblasti.« (ibid. 139) Izgubljena je v tem novem načinu življenja, ki je nemogoč in prepovedan, ko se Mojzes do nje obnaša kot prijatelj in jo prisili, »da je zdaj ravnala z njim kakor s človeškim bitjem; ni ga mogla odrivati iz svojih misli kakor nekaj nečistega, prav to pa je bila počela pri vseh prejšnjih služabnikih.« (ibid. 140) Med njima se razvije simpatija, saj ona večkrat sanja nočne more, kako mu je podrejena in se ga mora dotikati, vendar je do nje neskončno ljubezniva; čez dan pa razmišlja o teh sanjah in si ga naskrivaj ogleduje. Prav tako tudi on skrbi zanjo in ji podarja cvetje ali jajca, čeprav se zaveda, da se ga boji. Njun nenavadni odnos, ki ni v skladu z moralo tistega časa, Dick sprejme, saj je vesel, da ima njegova žena rada vsaj enega služabnika in ga lahko obdrži za štiri leta. Ker pa želi od njega odkupiti zemljo prijatelj Charlie Slatter, pošlje ta k njima mladega Angleža Tonyja, ki razbije uravnoteženo življenje revnih Turnerjev. Ko nekega dne ujame Mary, ki jo v spalnici oblači Mojzes, je zgrožen in služabnika napodi iz hiše. Mary ne more storiti ničesar, da bi to lahko ustavila, saj je belcu podrejena, poleg tega pa bosta morala tudi onadva z Dickom zaradi Charlieja zapustiti posestvo. Za postavitev na stran belopoltih mora plačati s svojo smrtjo, kar sama razume, saj na dan pred svojo smrtjo, ko sreča v trgovini Mojzesa, razmišlja: »Ne, on je ne more rešiti. [...] Zanj ni bilo rešitve: prestatiti bo morala, kar ji je namenjeno.« (ibid. 181) Poleg tega jo tik pred umorom, ko zagleda mogočnega Mojzesa z nenavadnim leskom v očeh, prešine krivda, »a to je bila krivda pred njim, ki se mu je izneverila in sicer na Angležev ukaz« (ibid. 185) Svojo smrt razume kot rešitev pred grozo, da do črnca čuti nekaj prepovedanega, hkrati pa je polna razumevanja in odpuščanja do Mojzesa, saj je bila njena zadnja misel, da je »gmajna dopolnila svoje maščevanje« (ibid. 185) Njena krivda se kaže kot krivda belke, ki izda svojega temnopoltega služabnika in zaveznika, ker ne more prestopiti okvirjev kolonizatorske miselnosti

dominantnosti belcev nad črnci, ko jo v kot stisne Anglež Tony, s tem pa njena krivda ni več le njena, temveč prehaja v postkolonialno krivdo belcev v odnosu do temnopoltih. Njena smrt je tako kot posilstvo pri Coetzeejevi *Sramoti* potrebna za spremembo odnosov med temnopoltimi in belopoltimi.

V manjši meri kot pri *Travi poje* se pojavlja tema belke med temnopoltimi tudi pri *Otrocih nasilja*. Čeprav se Marthini starši družijo s temnopolto družino Van Rensbergovimi, se jasno kažejo razlike med obema družinama. Van Rensbergovi od svojih hčera pričakujejo, da se bodo mlade poročile in imele družino, Marthina mati pa sanjari, da bo Martha izobrazena intelektuala. Sicer pa May Quest vzgaja svojo hčerko podobno kot Mary vzgaja njena mati, saj jo omejuje pri sprehajanju, prepove ji hojo v mesto, ker jo lahko na poti posili kakšen temnopolt moški. Vendar pa Martha ni Mary, saj matere ne uboga, naskrivaj hodi naokoli in ji ugovarja, da je črnc ne bi nikoli posilil, saj ve, da bi sicer moral prestajati zelo dolgo zaporno kazen. Martha je zelo kritična do materinih stereotipnih predstav, zelo se zanima za razredno in rasno problematiko, o čemer tudi veliko bere. Kljub temu ob odhodu v mestu upošteva mater in prosi za prevoz belca, pri tem pa se izkaže, da se je prav ta skuša polastiti. Martha, ki se tudi kasneje v življenju srečuje z Jossom in Sollyjem, izve, da je belo žensko telo v Afriki lepotni ideal, kakršen obstaja v filmih in revijah. V *Otrocih nasilja* je tudi močno viden položaj moderne bele ženske, ki v nasprotju z vitalno, zdravo črno, izgublja svoj smisel, se ne znajde v svojih družbeno običajnih vlogah žene in matere, pri tem pa pogosto zavrača svoje telo in ženskost ter zapada v duševno bolezen.

3.4.2 Zavračanje telesa in ženskosti

Z zanikanjem svojega telesa se soočajo vse tri glavne osebe, najmanj od vseh Anna, medtem ko imata Martha in Mary s svojo telesnostjo veliko večje težave. Zdi se, kot da zavračata svojo odraslost in ženski videz, saj skušata ohraniti kar najbolj suho postavo. Pri Marthi to v začetku še lahko razumemo kot željo po privlačnosti, za Mary pa je očitno, da s svojim dekliškim načinom oblačenja skuša ohraniti deklico v sebi, saj se ne počuti odrasla. Martha, nasprotno, komaj čaka, da odraste, in konstantno išče potrditev svojih staršev, ki bodo opazili žensko, kakršna postaja, ter jo sprejeli. Ker tega ne storita ne mati ne oče, skuša sprejetje najti preko moških. Z odraslim telesom se upira materi, saj je s svojo mladostno privlačnostjo čisto nasprotje grdemu in postaranemu telesu matere. (O'Reilly 649) Na njeno izgubo kilogramov opozorita Joss in Solly, ki jo po dolgem času spet vidita in jima ni všeč njena sprememba videza. Nato pa se po odhodu od doma njene prehranjevalne navade še bolj spremenijo, saj izvemo, da ima probleme z uživanjem hrane, saj pogosto je zelo malo ali pa se naje slaščic.

Temu sledi naraščanje kilogramov, zaradi česar postaja vedno bolj nezadovoljna s seboj, zato znova uvede bolj strogo rutino. Zanimivo je tudi, kako hrano sprejema po porodu hčerke Caroline, saj postaja obsedena z rutino, o kateri jo je poučila medicinska sestra; otroka sme hraniti ob točno določenih urah, da se ta ne razvadi. Medtem ko njena prijateljica Alice ne zmore biti tako stroga in pustiti svojega otroka jokati, se Martha strogo drži rutine, dokler ne odkrije, da njena hčerka hujša. To opazi tudi mati May Quest, ki meni, da Martha strada svojo hčerko enako, kot je ona stradala Martho. Zato se Martha preneha držati pravil ter svojo hčerko hrani, jo nekaj časa sili, da je, na koncu pa odkrije, da jo je najbolje pustiti, da se Caroline svobodno hrani sama, kadar nje ni poleg.²⁹ Dejstvo, da ni več potrebno skrbeti za hčerkino prehranjevanje, jo osvobaja, saj se lahko posveti stradanju sebe. Tega je ni sram priznati, saj na pripombo ene izmed mam, Stelle, ki tarna, da nosečnost uniči postavo, nato pa pripomni, da je Martha izgubila vse kilograme, ki jih je pridobila, Martha mrko odvrne, da je shujšala s stradanjem. (Lessing, *A Proper* 232) V knjigi *A Proper Marriage* si lahko njeno željo po vitkem telesu še predstavljamo kot željo po privlačnosti, vendar pa počasi to izginja, ko se pridruži komunistični partiji. Takrat še dodatno shujša, zagovarja kajenje, saj jo ohranja vitko, pri tem pa ves čas beži iz same sebe. S tem ko postavlja delo na prvo mesto, sebe popolnoma zanemarja in se izčrpava. Tik preden zaradi izžetosti zboli, je namreč popolnoma predana delu, ki ga opravlja po cele dneve, medtem pa skorajda nič ne je, tudi kadar gredo z ostalimi kolegi na kosilo, ali pa je zelo majhne količine, poleg tega pa ima velike težave s spanjem. Muči jo nespečnost, hkrati pa si niti ne dovoli zaspati; namesto tega dela še pozno v noč. Ko zaradi preobremenjenosti zboli, se ji vseeno zdi, da jo partija potrebuje, in bolna odide na dogodek, pri tem pa povsem ignorira svoje zdravje. Tako svoje ženskosti ne zavrača samo skozi ukvarjanje s politiko, temveč tudi z zanemarjanjem svojega telesa. Ko jo v četrtem romanu *Landlocked* srečata Joss in Solly, pripomnita, da izgleda bolj suha in bolna kot kadarkoli doslej, ona pa odgovori, da ji gre vse narobe. Doda tudi, da je nevrotična. Po razmerju s Thomasom je Marthina težava s prehranjevanjem in postavo potisnjena v ozadje, čeprav izvemo, da se po ločitvi od Thomasa zredi in počuti ogabno, vendar pa je ob ponovnem snidenju Thomasova pripomba ne potre tako zelo. Poleg tega se delo ne osredotoča več toliko na njeno postavo, temveč vedno bolj na njeno duševno zdravje, ki ga sama označuje kot nevrotično.

²⁹ Podobno kot s prehranjevanjem Martha kasneje odkrije, da je najbolje, da pusti, da Caroline tudi svobodno živi sama, brez matere.

Čeprav obiskuje psihoanalitika, se njeno stanje izboljša šele, ko si vzame čas zase in v samoti premleva o svojem življenju. Skozi spoznavanje svojega telesa išče boljši način komunikacije s svetom. Potem ko se v zadnjem delu *The Four-Gated City* preseli v hišo pisatelja Marka Coldridgesa, kjer pomaga v gospodinjstvu, a kmalu kot Markova ljubimka postane del družine, je soočena s svojo preteklostjo. Družina je namreč na robu propada, saj vsi izgledajo bolni in nevrotični, Markova žena Lynda pa je celo v umobolnici. Šele Martha pripomore, da se družina znova začne združevati, pri tem pa pomaga tudi sama sebi. Martha, ki je tujek v družini, postaja vedno pomembnejši člen, matrona, kakršna se je celo življenje bala postati, saj je takšna njena mati. Ko začne razumevati druge v družini, se posveti Lyndi, ki po prihodu iz bolnišnice stanuje v kleti, kjer ji je dovoljeno biti nora. Martha spozna, da si nista tako različni, saj tudi Martha sliši glasove. Zato opusti začetno željo, da bi Lyndi pomagala ozdraviti. Namesto tega se ji pridruži in skuša najti zavedanje, ki ga je imela kot otrok, pri tem pa se sooči s svojim nezavednim in sprejme pozitivni ter negativni del sebe. Zave se, da je ne more ozdraviti nobena terapija. Vendar pa tega niti noče, saj spozna, da ljudje, ki niso nori, ignorirajo življenje ter se ne zavedajo samih sebe in drugih. Namesto tega se izolirajo in postanejo odvisni od različnih substanc oziroma vedenj, da jim ni treba biti v stiku s seboj. Ko se Martha zave, da je bila nekoč tudi sama takšna, se odloči, da je raje nora, kot da se kot normalni ljudje ne bi zavedala sveta okoli sebe. Tako Martha postane nekakšen varuh nove generacije, ki živi na osamljenem otoku. Ti ljudje so osredotočeni predvsem na boljši čustveni, mentalni razvoj, kar jim omogoča, da lažje premagajo težave, ki jih omejujejo, ter predvsem rušijo zidove, ki jih oddaljujejo od drugih ljudi. (Hung 10)

Podobno kažete na negativni vidik psihoanalitikov tudi druga dva romana, predvsem *Zlata beležnica*. V *Travi poje* Mary namreč nima stika z zdravniško pomočjo, čeprav njeno stanje Tony označi kot popolni živčni zlom, zato se z Dickom zmenita, da mora iti k zdravniku. Mary ne zanika svojih težav, vendar pa na nek način pokaže, da ji pomoč ne bo nič koristila: »'Kajpak, da sem bolna,' je rekla zaupljivo in njene besede so bile namenjene Angležu. 'Bolna sem že ves čas, odkar pomnim. *Tukajle* sem bolna.' Pokazala je na svoje prsi[.]« (Lessing, *Trava* 183) V tistem trenutku je povsem fatalistično vdana v svojo usodo in si življenja ne želi več nadaljevati, saj ni ničesar, česar bi se lahko veselila. Pokaže, da ji ne bi mogel pomagati noben strokovnjak, saj je bolečina v njenem srcu, pri tem pa bi si lahko pomagala le sama oziroma ljubezen drugega. Ljubezni namreč ni dobila niti od svojih staršev, niti kasneje v življenju. Edini človek, ki ji je bil vdan in jo je skušal osrečiti, pa je bil neprimeren zaradi barve svoje kože, zaradi česar je bila v še hujšem razkolu sama s seboj. Na Maryjine

probleme je vplivala njena mladost, zato se njene težave začnejo že pred poroko, ko skuša vsem ljudem ugoditi, da bi od njih dobila potrditev in ljubezen, a se ji to nikoli ne posreči, saj jo vsi vedno znova pustijo na cedilu. Čeprav je odrasla prehitro, saj je morala stati ob strani materi, pa se mentalno ne more sprijazniti s svojo starostjo, zato tudi v obdobju svoje svobode v tridesetih letih ohranja dekliški videz. Skrbi za suho postavo, nosi obleke, kakršne bi nosile deklice, ter si v lase daje pentlje. Ko se začne starati in ženskosti ne more več prikrivati sama sebi, vedno bolj zanika svoje telo in s tem sebe kot žensko. O tem govorijo njeni prijatelji, ko razglabljajo, da je že stara in bi se morala poročiti: »Na vsak način pa se je strašno zapustila. Zadnjič sem jo videla na cesti in sem jo komaj prepoznala. Častna beseda. Kar naprej zganja vse te športe, zato ni čudno, če ima kožo kakor smirkov papir in je tako shujšala.« (ibid. 37) Zanika tudi željo po spolnosti, ki se ji vzbudi šele ob Mojzesu, a je tudi takrat nekaj prepovedanega.

Nasprotno Anna svoje spolnosti ne zavrača, temveč preko nje želi najti samo sebe. Pri tem so njeni spolni odnosi zelo raznoliki, v nekaterih sebe postavlja na stranski tir, celo trpi. S spolnostjo skuša sebe pripraviti do tega, da bi lahko karkoli čutila, saj je to njen glavni problem, zaradi katerega začne hoditi na psihoanalizo h gospe Marks. Vendar pa tudi tu zdravniška pomoč ni tista, ki jo ozdravi, saj to stori šele Anna sama. V svoji stiski in razklanosti se loti štirih različnih beležnic; črne, rdeče, rumene in modre, v katere zapisuje svoje izkušnje z Afriko in komunizmom, svoje ustvarjalne poskuse ter refleksijo sebe in dogodkov. Beležnice s svojo sistematičnostjo skušajo urejati kaos znotraj nje, saj po Michaelovem odhodu ne najde več smisla, ve le, da ima rada svojo hčer. Ko še ta odide v šolo, se Anna popolnoma izgubi, ima razmerja z različnimi moškimi, pri tem pa vedno bolj trpi in izgublja stik z realnostjo. Čeprav je Janet tista, ki daje njenemu življenju strukturo, se Anna kmalu zave, da je prav s pozornostjo, ki jo je vedno posvečala Janet, izgubila stik sama s seboj.

Pa vendar ni nobenega dvoma, da mi je zato, ker Janet odhaja in me pušča samo v tem velikem stanovanju, slabše. Brezvoljna sem in brezdelna. Kar naprej razmišljam o Mami Cuker, toda na nov način, kot da me misel nanjo lahko reši. Pred čim? Saj nočem biti rešena. Kajti Janetin odhod me je spomnil na nekaj drugega – na čas, na to, kakšen je lahko čas, kadar človek ni pod pritiskom. Odkar se je rodila Janet, se še nisem premikala lagodno, v času. Imeti otroka pomeni, da živiš po uri, da se nikoli ne osvobodiš nečesa, kar je treba storiti v določenem poznejšem trenutku. Zdaj se prebujata v življenju neka Anna, ki je umrla, ko se je rodila Janet. (Lessing, *Zlata II* 189)

Šele brez svoje hčerke, z moškim, ki živi v enakem kaosu kot ona, se lahko dejansko osvobodi. Čeprav se pisatelj Saul zdi kot negativna oseba, saj Anna z njim postaja še

nesrečnejša, njun odnos pa je poln močnih čustev, tako ljubezni kot ljubosumja in nasilja, se oba iščeta in zrcalita drug drugega. Sprva Anna še razmišlja: »Zelo slabo je zame, da Jane ni tu, ni potrebe, da bi zjutraj vstala, moje življenje nima zunanje oblike.« (ibid. 196) Kasneje pa odkrije, da to samoto potrebuje, saj se začenja zavedati delov osebnosti, ki jih je prej zavračala, ti deli pa morajo biti po njeno skriti pred drugimi: »Čez mesec dni bo Janet doma in ta Anna bo prenehala obstajati.« (ibid. 226) Preden spozna Saula in zapade v globljo tesnobo, svoje življenje obravnava zelo sistematično ter se ima ves čas pod kontrolo, saj zmore živeti posebno življenje za Janet in posebno za Michaela, poleg tega nima čustvenih izpadov, kakršne imata Molly in Richard, ko se pojavita v isti sobi in se začneta prepirati. Namesto tega svoja čustva dobro kontrolira, se na vsak način trudi, da bi prešla negativna čustva, poleg tega pa vedno izreče pravo besedo, ki jo sprva premisli. Kontrolira ne le svojih misli in čustev, temveč tudi svoje telo, saj vzpostavlja veliko distanco do menstruacije in s tem do svoje ženstvenosti: »Kajti zame dejstvo, da imam menstruacijo, ni nič drugega kot vstop v neko emocionalno stanje, ki se redno ponavlja in nima kakšnega posebnega pomena.« (Lessing, *Zlata I* 352) Najbolj se odmika od vonja, ki ga ima v tem času njeno telo: »To je vonj, ki je celo meni sami tuj, vdor od zunaj.« (ibid. 353) Zato se na vse načine trudi, da bi ga prikrila pred seboj in drugimi, česar se loti zelo pragmatično: »Tako grem na stranišče, hitro, ker sem pozna, pogledam se, zamenjam si tampon in si med stegna zlivam vrč za vrčem tople vode, da bi premagala kisli zatohli vonj. Potem si nadišavam stegna in lahti in se opomnim, da moram čez uro ali dve spet priti dol[.]« (ibid. 356) Anna sama sebi onemogoča, da bi se pokazala v celoti, saj prikriva vse tiste dele, ki jih pri sebi ne sprejema. Ko pa preide v razmerje s Saulom, ko nima več nobene strukture, ki bi se je oprijela, se začne njeno telo upirati in prihajati izpod njenega nadzora.

Ko sem se zjutraj zbudila, sem se počutila, kot se nisem še nikoli. Moj vrat je bil napet in trd. Zavedala sem se svojega dihanja – morala sem se prisiliti, da sem globoko dihala. Predvsem pa me je bolel želodec ali bolje, predel pod prepono. Bilo mi je, kot bi se mi mišice zadrignile v voz. In preplavljala me je nekakšna nedoločna tesnoba. (Lessing, *Zlata II* 196)

Vedno bolj se začne zavedati, da ima v sebi tudi negativni del, ki ga je zanikala, da torej ni samo Saul tisti, ki ji povzroča bolečino, temveč je tudi sama zlobna in ljubosumna. Čeprav se tega skuša na vsak način znebiti, zavrne pomoč zdravnika, ki ji svetuje, naj pride k njemu. Namesto tega sprejme sebe kot celoto, čeprav je kaotična; na kar kaže zadnja poved modre beležnice: »Začela bom novo beležnico, vse o meni v eni sami knjigi.« (ibid. 252) Saul je torej tisti, ki povzroči njeno dokončno izgubljenost, vendar pa ji poleg začetnega stavka

novega romana³⁰ omogoči stik s seboj v celoti, tudi z manj sprejemljivimi deli, ki jih družba jemlje kot nesprejemljive.

Zaradi zatiranja družbeno nesprejemljivih delov sebe pa ne trpita le občutljiva posameznika, kot sta Saul in Anna, kar Anni pove tudi doktor: »Prosim, nikanar se ne vznemirjajte, presenečeni bi bili, če bi vedeli, koliko očarljivih ljudi hodi po cesti, ki so samo sence samih sebe.« (ibid. 217) Medtem ko se njemu zdi, da je treba to popraviti, saj je nezdravo, da se človek tako počuti, pa je Saul drugačnega mišljenja:

»'Me hočeš spraviti v norišnico? Zakaj bi si plačeval dušnega dohtarja, če imam tebe? Treba je plačati, da si lahko normalen zdrav človek. Nisi prva, ki mi je rekla, naj grem k psihiatru. Ampak mene nihče ne bo komandiral.' Skočil je s postelje in zavpil: 'Jaz sem jaz, Saul Green, in sem, kar sem, kar sem. Jaz ...'« (ibid. 229)

Anna torej podobno kot Martha spozna, da morajo biti ljudje bolj v stiku s seboj in sprejemati sebe kot celoto, ne le družbeno sprejemljivo različico sebe.

³⁰ Izbere ji prvo poved naslednjega romana z naslovom Svobodne ženske, ki ga bo napisala, da bo prešla ustvarjalno blokado. Ista poved pa se pojavi že takoj na začetku romana *Zlata beležnica* v poglavju Svobodne ženske I, s čimer se celoten roman zaokroži.

4 AVTOBIOGRAFSKOST IN AUTREBIOGRAFIJA

V romanih najdemo kar nekaj vzporednic med Anno iz *Zlate beležnice* ter Martho iz dela *Otroci nasilja*, pri tem pa obe spominjata na avtorico Doris Lessing. Ta se je rodila v Perziji leta 1919 in prav tako kot Martha in Anna živela v Južni Afriki, v Rodeziji. Kot hčerka britanskih staršev je v Afriki živela od leta 1925 do 1949, torej od svojega šestega do tridesetega leta, v podobni starosti pa sta Afriko zapustili tudi Martha in Anna. Avtorica v svojih romanih pogosto načinja odnos z materjo, kar izpostavlja tudi v svoji avtobiografiji. Omenja, da je bil odnos z njeno materjo, podobno kot pri Marthi in Anni, težaven. Dotika se tudi pravice žensk, da izberejo življenje brez otrok. Njena življenjska zgodba je namreč podobna Marthini, saj je tudi sama zapustila svoja otroka in se posvetila karieri. Prav tako kot Martha in Anna je bila aktivna komunistka, ki se je kasneje preselila v London. Napisala je precejšnje število romanov, med katerimi se nahajajo tudi njena avtobiografska dela, kakršna so *Going Home* (1957), *African Laughter: Four Visits to Zimbabwe* (1992), *Pod kožo: Prvi del mojega življenjepisa (Under my skin: Volume One of My Autobiography, to 1949, 1994)* in *Walking in the Shade: Volume Two of My Autobiography, 1949 to 1962* (1997). (Encyclopaedia Britannica) Vendar pa avtobiografskosti ni čutiti le v njenih memoarih, temveč v veliki večini njenih del. Večkrat piše v prvi osebi, opisuje kraje, kjer je živela, in dogodke, ki jim je bila priča, osebe pa so velikokrat podobne njej. Čeprav so njena dela velikokrat že zelo blizu avtobiografiji, pa zanje vseeno ne moremo reči, da gre za resnične avtobiografije. Pri drugih delih je meja z avtorico še bolj zbrisana, kar je značilno tudi za *Zlato beležnico* in serijo *Otroci nasilja*, saj ima zgodba pripovedovalca v tretji osebi,³¹ s čimer se avtorica distancira od pripovedi. Kljub distanci romana ohranjata veliko avtobiografskosti v snoveh in motivih.

Juvan ločuje v 20. stoletju tri modele, v katere sodi avtobiografija. »Pišoči jaz je bil najprej razumljen kot oseba, izoblikovana pred pisanjem življenjepisa, in kot izvor ter avtorski gospodar besedilnih predstavitev svojih izkušenj in dejanj.« (313) Dogodki v pripovedi so resnično in zgodovinsko preverljivi. V drugi fazi pisec prek sedanosti »svoj pretekli zgodbeni jaz interpretira, njegova doživetja in ravnanja pa osmišlja s perspektive pripovedovalca.« (ibid. 313) Tako pride v ospredje pred dokumentarno resničnostjo izkustvena avtentičnost. Za tretjo fazo pa je značilno, da je jaz diferenciran na več plasti,³² poleg tega pa tudi preteklost

³¹ V *Zlati beležnici* se poleg tretjeosebne pripovedi o Svobodnih ženskah pojavlja prvoosebna pripovedovalka Anna, ki piše svoje štiri beležnice.

³² Kot primer uporablja freudovsko delitev subjekta na jaz, nadjaz in nezavedno.

izgublja svojo spominsko vrednost, saj je ta »potlačena, sublimirana, zamenjana, izmišljena. Jaz se postavlja v diskurzu, pisanje avtobiografije pa ni več pasivna, transparentna reprezentacija preteklega sebstva, temveč akt, ki jaz jezikovno in performativno izdeluje, ga postavlja v režime diskurzov, sheme kolektivnega spomina in pred obličje drugega.« (ibid. 313–314) J. M. Coetzee je s svojim delom *Deška leta* vpeljal nov izraz – autorebiografija. Za njegovo delo je namreč značilno, da je napisano v tretji osebi sedanjika, pri tem pa le nekajkrat posredno omeni, da je njegovemu protagonistu ime John. Kljub temu je knjiga relativno avtobiografska, »saj je večina v knjigo vključene snovi biografsko preverljiva, starost in ime protagonista ter časovna in krajevna določila pa se ujemajo z znanimi dejstvi.« (Vovk 39–40) Njegovi deli *Deška leta* in *Mladost* z distanciranim načinom pripovedovanja omogočajo izpoved, v katero so vključena njegova najnižkotnejša dejanja, saj »[i]zpovedati (tudi) za Coetzeeja pomeni izpovedati se nečastnih dejanj, prodreti v temine slabe karme.« (ibid. 45)

Čeprav sta tudi v *Zlati beležnici* in seriji *Otroci nasilja* napisani v tretji osebi v sedanjiku in najdemo pri njiju več avtobiografskih podobnosti Anne in Marthe z avtorico, pa romanov ne moremo dojemati kot eno izmed zvrsti avtobiografije, niti kot autorebiografijo. Imena protagonistk niso avtoričino ime, dejstva v romanih niso v celoti preverljiva, in čeprav se pojavlja veliko paralel med protagonistkama in avtorico, je težko zatrditi, da sta pripovedi resnični. Gre bolj za podobnosti kot za dokumentarno gradivo, pri tem pa tudi za izmišljene dogodke. Anna in Martha sta lahko avtoričin alterego, ki hodita po podobni poti kot pisateljica, se spopadata s sodobnim svetom kot moderni ženski. Doris Lessing tako vpeljuje problematiko sodobnosti in položaje ženske v njej. Ženske v njenih delih so prikazane kot iskateljice svobode in resnice o sebi, vendar pa to Lessingove ne označuje za feministično pisateljico.³³ Njeno izpostavljanje ženskega sveta, v katerega vnaša podobe iz svojega življenja, se da utemeljiti s Coetzeejevimi besedami, da je »v širšem pomenu [...] avtobiografsko prav vse pisanje: za vsako napisano besedilo, pa naj gre za kritiško ali fikcijsko, velja, da te napiše, tako kot ti napišeš njega.« (ibid. 19–20) Doris Lessing kot ženska v svojih delih torej piše o ženskih glavnih osebah, vendar pa v svojih delih ne opozarja le na žensko problematiko, temveč se loteva zelo raznovrstnih tem, ki so predstavljene tudi v *Travi poje*, *Zlati beležnici* in *Otroci nasilja*. Opozarja na družbeni sistem, ki ljudi spreminja v vloge, ter na psihične težave posameznikov, politične ideologije, problematiko

³³ Kot takšno so jo po izdaji *Zlate beležnice* skušale prikazati mnoge feministične teoretičarke, saj so delo razumele le kot opozarjanje na problematiko sodobne ženske, pri tem pa so zanemarjale druge tematike, ki jih Lessingova odpira in na katere kasneje opozarja v svojem pojasnilu, da ni feministka.

ustvarjalnosti in vedno znova na povezavo belcev z Južno Afriko skozi vidik postkolonializma.

5 SKLEP

Južna Afrika je bila večji del preteklosti pod nadvlado kolonizatorjev, kar je vplivalo na tamkajšnji družbeni sistem. Že tako patriarhalna družba je v dobi kolonializma temnopolte ženske postavila v dvakratno podrejen položaj, saj so bile podrejene ne le temnopoltim moškim, temveč tudi dominantnim belcem. Njihov položaj se je začel korenito spreminjati po drugi svetovni vojni s komunizmom, ki je dosegel tudi Južno Afriko. Aktivni niso postali le temnopolti moški, ki so zahtevali svoje pravice in enakopravnost, ampak tudi ženske, ki so ustanovile federacijo, ki je zastopala Južnoafričanke. Svojo resnico so začele izpovedovati v 60. letih, ko so knjige izdale prve afriške pisateljice. Upovedovale so teme, kot so poligamija, ločitev zakoncev, religija, predvsem pa so prikazovale materinstvo, ki je bila ena izmed pomembnejših vlog ženske v tradicionalnih afriških okoljih. Kasneje v svojih delih mnogi avtorji prikazujejo zapostavljen položaj Afričanov ter sobivanje belcev in črncev, na kar se v svojih romanih *Trava poje*, *Zlata beležnica* in *Otroci nasilja* navezuje tudi Doris Lessing, ki v vseh treh delih v osrednjo vlogo postavlja žensko.

Protagonistke Mary Turner, Anna (Freeman) Wolf in Martha (Quest) Knowell, kasneje Hesse so prikazane kot belke, ki vsaj en del svojega življenja preživijo v Južni Afriki, tam pa se srečajo s kontrastom v materinskih razmerjih temnopolnih in belopolnih mater. Na njihovo zrelost močno vpliva vzgoja belopolte matere, predvsem na njihovo dožemanje ženstvenosti. Ker je ne morejo sprejeti, začnejo iskati zadoščenje pri moških ali pa v svobodni samoti in delu, vendar jih nič ne izpopolni. Njihova vzgoja in življenje moderne ženske predvsem pri Marthi in Anni vpliva tudi na njun pogled na otroka, pa tudi na partnerja, na kar nakazuje njuno menjavanje partnerjev, in na družbeno vlogo v javnem življenju, saj se obe priključita komunistični partiji ter tako skušata zapolniti svojo praznino. Nasprotno je Mary bolj vpeta v tradicionalno življenje, saj je po poroki prisiljena živeti na podeželju kot hišna gospodinja, ki dnevno dominira nad temnopolnimi služabniki. Vse tri osebe doživijo bližino Drugega v podobi temnopoltega telesa, preko tega pa rasizem in kolonialno dominantnost belcev. Martha in Anna temu nasprotujeta, Mary pa skuša s takšnim vedenje ohraniti svoj položaj. Čeprav se življenja in usode protagonistk razlikujejo, pa jim je skupna odtujenost od lastnega telesa in spopadanje z duševnimi težavami, ki so posledica nepovezanosti s svojo ženstveno, tudi telesno, seksualno platjo oziroma z iskanjem sebi ustrezne ženske identitete. Skozi zgodbe skušajo najti tisto, kar jim manjka in jim uničuje življenje. Vse tri iščejo svojo resnično svobodo in same sebe.

Iskanje sebe je pogosta tema v romanih Lessingove, pri tem v ženskah najdemo avtobiografske podobnosti z avtorico. Takšna je podobnost avtorice tudi z Martho in Anno, ki sta mladost preživeli v Južni Afriki, nato pa kot komunistki odpotovali v London. Vendar pri teh delih ne moremo govoriti o avtobiografiji, saj ne gre v celoti za preverljiva dejstva iz avtoričinega življenja in protagonistke imajo svoja lastna imena, so fiksijski liki. O svojem življenju podrobneje piše v svojih kasnejših avtobiografijah, v *Travi poje*, *Zlati beležnici* in *Otrocih nasilja* pa izpostavlja predvsem moderne ženske, ki se soočajo s številnimi problemi v družbi. Poleg tega skozi svoje izkušnje prikazuje delovanje političnih ideologij in nevarnost družbenih sistemov, ki omejujejo človekovo svobodo čustvovanja, problematiko ustvarjalcev ter sobivanje temnopoltih in belopoltih, kar je tudi sama občutila na lastni koži, saj je mladost kot hčerka britanskih staršev preživela v Južni Rodeziji.

6 POVZETEK

S kolonizacijo Južne Afrike je prišlo do trka različnih kulturnih tradicij ter temnopoltih in belcev, ki so vzpostavili dominantno vlogo nad koloniziranimi. S tem se je spremenil tudi položaj žensk, ki je bil v patriarhalnih tradicijah afriških družb že pred tem podrejen v. Njihova svoboda je bila zmanjšana, poleg tega pa so bile pogosto žrtve nasilja kolonizatorjev. Nasprotno so belopolte ženske imele višji položaj, in čeprav so bile podrejene svojim možem kot hišne gospodinje, so s krutostjo do temnopoltih služabnikov pridobile svoj ugled. Položaj žensk, tako belopoltih kot temnopoltih, se je izboljšal z uveljavljanjem komunistične partije, ko so Afričani začeli zahtevati svoje pravice, pri tem pa so tudi ženske postajale vedno bolj angažirane in so začele opozarjati nase. Njihove pravice so se precej izboljšale po letu 1960, ko so nastala prva dela afriških pisateljic, ki so prikazovala svojo resnico. Nasprotno pa Doris Lessing v svojih delih *Trava poje*, *Zlata beležnica* in *Otroci nasilja* prikazuje podobo belopoltih žensk Mary, Anne in Marthe v stiku z Južno Afriko. Kaže na razkol med ženstveno temnopolto žensko iz afriških okolij, ki ne zanikuje svoje telesnosti, ter zadrto in nevrotično belko. Prikazuje jih kot moderne ženske, na katere pomanjkanje materinske ljubezni močno vpliva. Zato nimajo spontanega stika s svojimi otroki in si jih sploh ne želijo, prav tako tudi hrepenijo po idealnem moškem, ki jih bo odrešil, vendar pa jih partnerji le še bolj uničujejo. Uteho iščeta protagonistki Anna in Martha tudi v komunistični partiji, ki ju le še oddalji od njiju samih. Mary se prav tako uspe odtujiti od svoje identitete, a ne beži v delo, temveč v svoj svet in osamljenost. Kot belka v Afriki je gospodinja, ki si podreja služabnike, dokler ne začne enega izmed njih sprejemati kot človeka ter prekorači meje, ki ločujejo belce od temnopoltih. Tematika rasizma in stika belcev s črnci se pojavi tudi pri ostalih dveh romanih, v katerih izobraženi junakinji zavračata podrejanje temnopoltih. Poleg povezanosti belcev in Afrike pa je pomembna tema, ki družijo vse tri osebe, iskanje samih sebe in svoje ženstvenosti, do katere imajo negativen odnos, zaradi česar postanejo nevrotične. Pomirjenje s sabo doživijo šele, ko se sprejmejo v celoti, česar kot moderne ženske, ki so jih že vzgojile moderne ženske, ki so občutile nezadostnost svojih patriarhalnih družbenih vlog, zavračale svojo in hčerkino ženskost ter dominirale nad moškimi, niso mogle storiti v svoji mladosti. Kot takšna moderna ženska se je predstavila tudi Lessingova, ki je v svoji avtobiografiji prikazala konflikten odnos z materjo, doživljanje mladosti v Južni Afriki in vključenost v komunistično partijo ter kasnejši odhod v London. Kljub podobnostim, ki se pojavljajo med avtorico in Anno ter Martho, teh del ne moremo označevati za avtobiografije, temveč zgolj za romane, v katerih najdemo avtobiografske elemente.

7 LITERATURA IN VIRI

Lessing, Doris. *Trava poje*. Ljubljana: MK, 1987.

--. *Martha Quest: Book [One]³⁴ of 'Children of Violence'*. London [itd.]: Granada, 1983.

--. *A Proper Marriage: Book Two of 'Children of Violence'*. London [itd.]: Granada: Panther, 1984.

--. *A Ripple from the Storm: Book Three of 'Children of Violence'*. London [itd.]: Granada, 1982.

--. *Landlocked: Book Four of the 'Children of Violence' series*. New York: HarperPerennial, cop. 1995.

--. *The Four-Gated City: Book Five of 'Children of Violence'*. London [itd.]: Granada, 1983.

--. *Zlata beležnica I. in II*. Ljubljana: CZ, 1996.

Allain, J. M. Sexual Relations Between Elite White Women and Enslaved Men in the Antebellum South: A Socio-Historical Analysis. *Inquiries Journal*. 5.8. (2013).

<<http://www.inquiriesjournal.com/articles/747/sexual-relations-between-elite-white-women-and-enslaved-men-in-the-antebellum-south-a-socio-historical-analysis>>. Dost. 1. 6. 2017.

Arruzza, Cinzia. *Nevarna razmerja: Poroke in razveze marksizma in feminizma*. Ljubljana: Založba Sophia, 2016.

Chennells, Anthony. Essential Diversity: Post-Colonial Theory and African Literature. *BRNO Studies in English*. 25. (1999): 109–126.

<https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/104498/1_BrnoStudiesEnglish_25-1999-1_9.pdf?sequence=1>. Dost. 23. 5. 2017.

Cock, Jacklyn. »Trapped Workers: The Case of Domestic Servants in South Africa.« *Patriarchy and Class: African Women in the Home and the Workforce*. Ur. Sharon B. Stichter in Jane L. Parpart. Boulder; London: Westview Press, Inc, 1988. 61–80.

Doris Lessing. Encyclopaedia Britannica.

<<https://www.britannica.com/biography/Doris-Lessing>>. Dost. 5. 6. 2017.

³⁴ V izdaji je prišlo do napake v oštevilčenju dela.

Folbre, N. »Patriarchal Social Formations in Zimbabwe.« *Patriarchy and Class: African Women in the Home and the Workforce*. Ur. Sharon B. Stichter in Jane L. Parpart. Boulder; London: Westview Press, Inc, 1988. 205–219.

Godono, Elvira. Postcolonial Motherism: A Brand New Woman in the African Novel.

<<http://www.postcolonialweb.org/africa/godona1.html>>. Dost. 23. 5. 2017.

History. South African Government. <<http://www.gov.za/about-sa/history>>. Dost. 17. 5. 2017.

History of slavery and early colonisation in South Africa. South African History Online.

<<http://www.sahistory.org.za/article/history-slavery-and-early-colonisation-south-africa>>.

Dost. 16. 5. 2017.

History of Women's struggle in South Africa. South African History Online.

<<http://www.sahistory.org.za/article/history-womens-struggle-south-africa>>. Dost. 18. 5. 2017.

Horrell, Georgina. »Postcolonial *Disgrace*: (White) Women and (White) Guilt in the 'New' South Africa.« *Bodies and Voices: The Force- Field of Representation and Discourse in Colonial and Postcolonial Studies*. Ur. Mereta Falck Borch, Eva Rask Knudsen, Martin Leer in Bruce Clunies Ross. Amsterdam; London: Rodopi B.V., 2007. 17–32.

<https://books.google.si/books?id=xZmWF3qxHo4C&pg=PA17&lpg=PA17&dq=white+women+africa+postcolonialism+guilt&source=bl&ots=6AfMwiTdVu&sig=xBs1CrGbvCRk-i0iSQSEmbJchq0&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwizp7yH6_fTAhWrJ5oKHXRQCuwQ6AEILDAB#v=onepage&q=white%20women%20africa%20postcolonialism%20guilt&f=false>.

Dost. 23. 5. 2017.

Hung, Shu-ming. Breaking the Boundaries of Madness: Doris Lessing's *The Four-Gated City*.

<<http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2009/08/hungpaper.pdf>>. Dost. 1. 6. 2017.

Juvan, Marko. »Avtobiografija in kočljivost zvrstnih opredelitev: *Moje življenje* med tekstem in žanrom«. *Slavistična revija*. 57.2. (2009): 311–320.

O'Reilly, Andrea. *Encyclopedia of Motherhood*. London: SAGE Publications, Inc, 2010.

<https://books.google.si/books?id=Pcxqzal4bEYC&pg=PA649&lpg=PA649&dq=martha+quest+body&source=bl&ots=dxfasODUWG&sig=tX6d9L7dAHxUWi59avbuZq_4pG4&hl=sl>

&sa=X&ved=0ahUKEwjtxqLV4vHTAhXMthoKHTPcBEMQ6AEIYZAP#v=onepage&q=martha%20quest%20body&f=false>. Dost. 1. 6. 2017.

Peel, Ellen. The Self Is Always an Other: Going the Long Way Home to Autobiography. *Twentieth Century Literature*. 35.1. (1989): 1–6.

<http://www.jstor.org/stable/441772?seq=3#page_scan_tab_contents>. Dost. 5. 6. 2017.

Romero Ruiz, Maria I. »Introduction: Re-writing our Bodies and our Identities.« *Women's Identities and Bodies in Colonial and Postcolonial History and Literature*. Ur. Maria Isabel Romero Ruiz. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012. 1–10. <<http://www.cambridgescholars.com/download/sample/61521>>. Dost. 17. 5. 2017.

Rosen, Ellen I. Martha's »Quest« in Lessing's »Children of Violence«. *Frontiers: A Journal of Women Studies*. 3.2. (1978): 54–59.

<http://www.jstor.org/stable/3346402?seq=4#page_scan_tab_contents>. Dost. 25. 5. 2017.

Said, Edward. *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1996.

Stepan, Pina. Ženske v afriški literaturi. *Časopis za kritiko znanosti*. 29.204/205/206. (2001): 304–319. <<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-72J8CEDR>>.

Dost. 22. 5. 2017.

Strobel, Margaret. *European Women and the Second British Empire*. Bloomington in Indianapolis: Indiana University Press, 1991.

<<https://books.google.si/books?id=oJVX38BSwZwC&pg=PA67&lpg=PA67&dq=communism+in+south+africa+british+woman&source=bl&ots=eE2tFC-mHI&sig=o8pOiwMTeWYdvT4KMCrPaZZRyU&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwiCgKSYvnTAhXJCMAKHQhnAloQ6AEIYTAH#v=onepage&q=communism%20in%20south%20africa%20british%20woman&f=false>>. Dost. 19. 5. 2017.

Tiryakian, Edward A. White women in darkest Africa: Marginals as observers in no-woman's land. *Civilisations*. 41. (1993): 209–238. <<https://civilisations.revues.org/1706>>. Dost. 17. 5. 2017.

Volet, Jean-Marie. 'Putting words into action': African women writing since the 1960s. <http://aflit.arts.uwa.edu.au/independant_20e_eng.html>. Dost. 22. 5. 2017.

Vovk, Urban. *Res neznosna resnobnost?!: Trije eseji o Kuciju**. Ljubljana: LUD Literatura, 2011.

Worger, William H., Byrnes Rita M. History of South Africa. One World – Nations Online. <<http://www.nationsonline.org/oneworld/History/South-Africa-history.htm>>. Dost. 17. 5. 2017.

8 SEZNAM PRILOG

Priloga 1 Izjava o avtorstvu

Priloga 2 Izjava kandidata / kandidatke

Priloga 1

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 6. september 2017

Karolina Zgaga

Priloga 2

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem / ne dovoljujem
(ustrezno obkrožiti)

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidata / kandidatke: